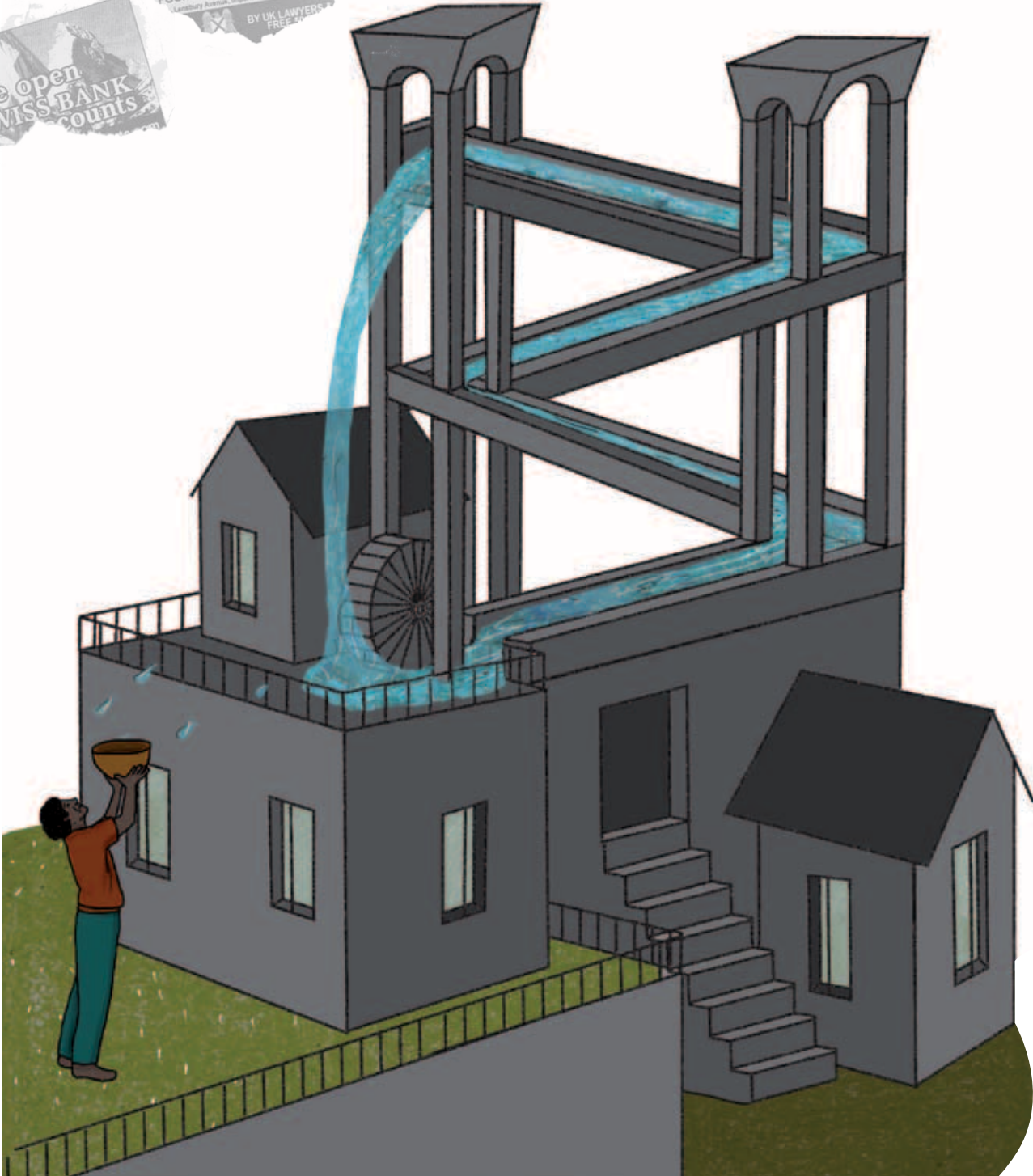

LAITON PÄÄOMAPAKO KEHITYSMAISTA

– ”KEHITYSAPUA” KÖYHILTÄ RIKKAILLE

JULKAISIJA:
Kehitysyhteistyön palvelukeskus Kepa ry

RAPORTTISARJA NRO: 96

ISSN: 1236-4797

ISBN: 978-952-200-093-4 (NID.)

ISBN: 978-952-200-128-3 (PDF.)

TOIMITUS:
Henri Purje, Matti Ylönen ja Pasi Nokelainen

GRAAFINEN SUUNNITTELU:
Suvi Savolainen

PAINO:
Miktor

JULKAISTU:
Joulukuussa 2009

Julkaisun päälähteenä on käytetty hollantilaisen SOMO-järjestön (Centre for Research on Multinational Corporations) raporttia "Taxation and Financing for Development" lokakuulta 2008. Tansania-luku perustuu pitkälti brittiläisen Christian Aid -järjestön toukokuussa 2008 julkaisemaan raporttiin "Death and Taxes: The True Toll of Tax Dodging". Alkuperäistekstejä on toimitettu, päivitetty ja uudelleen järjestelty monelta osin. Useat Kepan työntekijät ja ulkopuoliset asiantuntijat ovat kommentoineet raporttia sen eri vaiheissa. Vastuu mahdollisista virheistä on yksin raportin toimittajilla.

Kaikki raportin rahamäärät on ilmoitettu euroissa. Muutokset muista valuutoista on laskettu Euroopan keskuspankin julkaisemien valuuttakurssien vuotuisten keskiarvojen mukaan. Vuoden 2009 tietojen osalta muunnokset on tehty 30.9.2009 voimassa olleiden kurssien mukaisesti.

KEPAN TOIMINTAA TUETAAN ULKOMINISTERIÖN
KEHITYSYHTEISTYÖVAROISTA.

SISÄLTÖ

LUKU 1: PÄÄOMAPAON MITTAKAAVA JA SEURAUKSET 4 KEHITYSMAILLE

- Laatikko: Mitä on laitton pääomapako?
Veroparatiisien maantiede 6
Laatikko: Mikä on veroparatiisi?
Verotuksella lisää varoja, vaihtoehtoja ja vastuuta 8
Laatikko: Verotus vs. kehitysyhteistyö 9

LUKU 2: SUURYRITYKSET OVAT PÄÄOMAPAON PÄÄLÄHDE

- Johdanto 10
Tytäryhtiöt ovat verosunnittelun perustyökalu 11
Laatikko: Veronkierto vs. verojen välttely
Siirtohinnoittelun väärinkäyttö 12
Laatikko: Mikä banaanissa maksaa?

LUKU 3: PÄÄOMAPAKO VOIDAAN PYSÄYTTÄÄ 14

- Johdanto 14
Pääomapaon vastainen työryhmä näyttää suuntaa 15
Maakohtainen kirjanpito ratkaisisi monia ongelmia 15
Pankkialaisuus voidaan murtaa paremmalla tiedonvaihdolla 17
Laatikko: Maine "puhdistuu" paratiisien keskinäisellä yhteistyöllä
Valtaa YK:n verokomitealle 19
Maailmanpankki ja IMF uudistuneet hitaasti 20
Laatikko: Kehityspankkien omat veroparatiisisijoitukset
syövät uskottavuutta 21
EU voisi ottaa johtoroolin 22

LUKU 4: KESTÄVÄN VEROTUKSEN PAIKALLISET HAASTEET 24

- Tansanian veromenetykset kultayrityksiltä satoja miljoonia euroja 26
Viitteet 29
Lähdeluettelo 30

YHTEENVETO

► **LAITONTA PÄÄOMAPAKO** on kutsuttu jopa suurimmaksi esteeksi köyhien maiden kehitykselle. Rikkaisiin maihin ja veroparatiisien salaisuuslakien taakse päätyy noin yhdeksän kertaa maailman yhteenlaskettuja kehitysyhteistyömäärärahoja vastaava summa. Ongelma voidaan kuitenkin ratkaista, ja siinä myös Suomella voisi olla nykyistä huomattavasti merkittävämpi rooli.

Korruptiosta puhutaan paljon. Julkisen sektorin korruption viemät varat kalpenevat kuitenkin rahamäärissä mitattuna muiden pääomapaon muotojen rinnalla. Arviolta vain muutama prosentti laittomasta pääomapaosta johtuu korruptiosta.

Ylivoimaisesti suurin osuus kehitysmaiden veromenetyksistä on seurausta monikansallisten yritysten veronkierrosta. Keinoina käytetään muun muassa laillisuuden rajoja koettelevaa verosuunnittelua ja erityisesti yritysten sisäisen siirtohinnoittelun väärinkäyttöä.

Kehitysmaat menettävät laittoman pääomapaon seurauksena kipeästi kaipaamiaan verotuloja. Lisäksi paikallisen liiketoiminnan edellytykset vaikeutuvat ja avoimuus kärsii: veroparatiiseihin suuntautuvien rahavirtojen alkuperästä ja käytöstä on usein äärimmäisen vaikeaa saada tietoa.

Johtavien teollisuusmaiden ja kehittyvien talouksien G20-ryhmän johtajat julistivat huhtikuussa 2009 lopetavansa veroparatiisien pankkisalaisuuden ja auttavansa kehitysmaita hyötymään ”uudesta yhteistyön ajasta verotuksessa”.

Tämä raportti osoittaa, että G20-ryhmän ja monien poliitikkojen antamat lupaukset globaalin varjotalouden suitsimisesta eivät puutu kehitykselle aiheutuviin ongelmiin. Laitonta pääomapakoa ylläpitävät kansainväliset rakenteet eivät ole horjuneet eikä köyhimpien kehi-

tysmaiden ääni edelleenkaan kuulu päätettäessä niitä koskevista toimenpiteistä.

Kehitysjärjestöt ovat viime vuosina ryhtyneet ajamaan voimakkaasti laittomiin rahavirtoihin puuttumista. Taustalla on huoli siitä, ettei apu yksin riitä eikä kauppa tuo kehitystä, jos voitot valuvat valtaosin muualle. Investointien luomat pienipalkkaiset työpaikat eivät ole nostaneet köyhimpiä kehitysmaita kasvu-uralle. Talous-, ruoka- ja ilmastokriisien luoma rahoitustarve lisää ongelman ratkaisemisen ajankohtaisuutta.

EU ja monet yksittäiset maat ovat viime vuosina aktivoituneet vaatimaan lisää avoimuutta maailmantalouteen ja avoimuuden edellyttämää parempaa puuttumista laittomiin rahavirtoihin ja veroparatiiseihin. Suomikin on pyrkinyt solmimaan kahdenvälisiä tiedonvaihotosopimuksia veroparatiisien kanssa, mutta sopimusten teho ongelman ratkaisemisessa on valitettavasti kyseenalainen (ks. sivu 17).

Keskusteluun on viime vuosina ja kuukausina nousut monia ratkaisumalleja, jotka todella auttaisivat kehitysmaita keräämään välttämättömiä verotuloja. Eniten esillä ovat olleet maakohtaisten kirjanpitosääntöjen tekeminen pakolliseksi monikansallisille yrityksille sekä valtioiden välisen automaattisen tiedonvaihdon kehittäminen veroasioissa.

Maakohtainen kirjanpito velvoittaisi yrityksiä raportoimaan kussakin maassa ansaitut tulot ja maksetut verot sekä julkistamaan muita tietoja. Lisäksi on vaadittu sanktioita pankkisalaisuusmaihiin siirrettäville varoille esimerkiksi valuutanvaihtoveron avulla sekä kehitysmaiden sanavallan lisäämistä päätettäessä verotuksen kansainvälisistä säännöistä. ◀

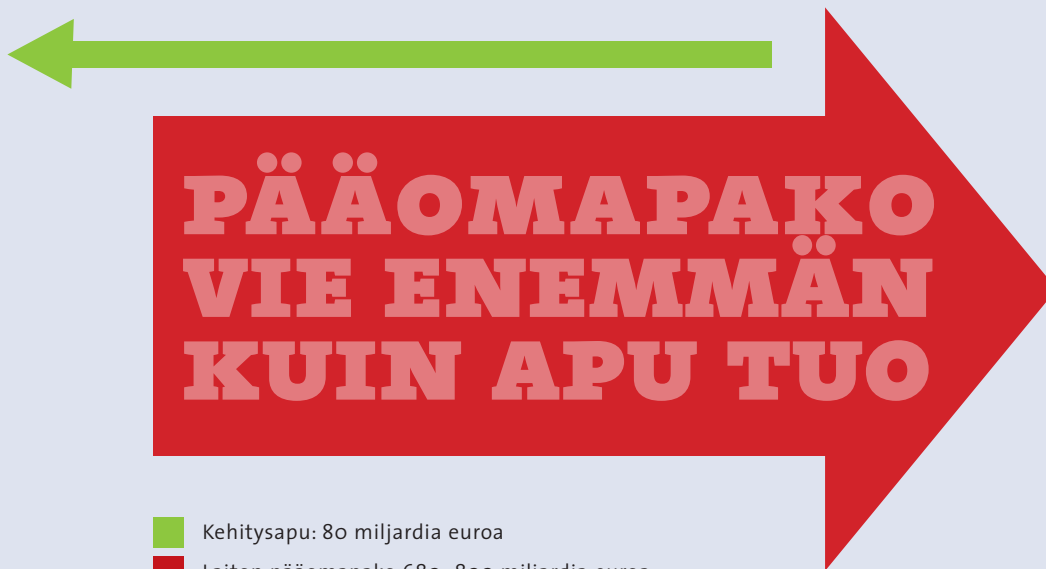
SUOSITUKSET SUOMELLE

- Suomi voisi ottaa aktiivista ulko- ja kehityspoliittista roolia ajamalla näkyvästi yhtä tai useampaa ongelman ratkaisemiseksi vaadittavista aloitteista kansainvälisillä foorumeilla kuten YK:ssa, EU:ssa, Maailmanpankissa, IMF:ssä ja OECD:ssä.
- Lyhyellä aikavälillä Suomi voisi myös toteuttaa hallitusohjelman linjausta aktiivisesta osallistumisesta uusista kehitysrahoituslähteistä käytävään keskusteluun.
- Hyvä väline aktivoitumiseen olisi täysjäsenyys aiheutta käsittelevässä kansainvälisessä maaryhmässä sekä ongelman tehokkaan ratkaisun vaatiman tutkimuksen teettäminen ryhmän kautta. Pohjoismaista Tanska ja Norja ovat mukana ryhmän toimintaa ohjaavassa asian tuntijapaneelissa.

LUKU 1:

PÄÄOMAPAON MITTA- KAAVA JA SEURAUKSET KEHITYSMAILLE

JOKAISTA KEHITYSAPUEUROA KOHDEN KEHITYSMAISTA VIRTAA LAITTOASTI ULOS LÄHES KYMMENEN EUROA. OSA TÄSTÄ PÄÄOMAPAOSTA JOHTUU KORRUPTIOSTA JA JÄRJESTÄYTYNEESTÄ RIKOLLISUUDESTA, MUTTA SUURIN RAHAVIRTA MUODOSTUU MONIKANSALLISTEN YRITYSTEN VERONKIERROSTA.

Tiedot vuodelta 2006.

LÄHDE: KAR, DEV JA DEVON CARTWRIGHT SMITH (2009); OECD (2007)

► **KEHITYSMAISTA LÄHTEVÄT** laittomat rahavirrat ovat nousseet lyhyessä ajassa merkittäväksi kehitysongelmaksi. Ilmiö vie valtioilta verotuloja ja häiritsee maiden talouskasvun kannalta tärkeän yksityisen sektorin kehitystä vääristämällä kilpailua.

Vaarana on myös kehitysapuriippuvuuden kasvu. Riippuvaisuus avusta, ulkomaisista lainoista tai yksittäisistä suurinvestoinneista kasvattavat myös riskejä, sillä rahavirrat voivat heilahdella rajusti maailmantalouden käännteiden mukana.

Turvaamalla kehitysmaiden verotulot voidaan tukea YK:n vuosituhattavoitteiden saavuttamista ja köyhien maiden selviämistä globaalien kriisien aiheuttamista rahoitustarpeista. Toimiva verotus voi myös parantaa demokratian toimintaedellytyksiä, sillä se vahvistaa kansalaisten ja valtion välisiä siteitä: päättäjät tulevat riippuvaisemmiksi veronmaksajien mielipiteistä, ja kansalaiset alkavat luottaa valtioon, joka kykenee tarjoamaan palveluita.

YLI PUOLET PÄÄOMAPAOSTA PERÄISIN KEHITYSMAISTA

Laittomat rahavirrat päätyvät usein veroparatiiseihin. Ongelman mittakaava on massiivinen. Varovaisenkin arvion mukaan noin 1 200 miljardia euroa ylittää valtion rajat laittomasti joka vuosi.¹ Kehitysmaista lähtevän rahamäärän arvioidaan muodostavan yli puolet tästä, eli 680–800 miljardia.² Vertailun vuoksi rikkaiden maiden kehitysmailla maksama virallinen kehitysapu oli vuonna 2008 reilut 80 miljardia euroa, siis vain yhdeksäs-tai kymmenesosa toiseen suuntaan pimeästi kulkevasta varallisuudesta.³

Saharan eteläpuolisen Afrikan esimerkki havainnollistaa tilanteen vakavuutta. Tältä maailman köyhimmältä alueelta pakeni vuosina 1970–2004 laittomasti noin 340 miljardia euroa. Kun summaan lisää korot, se nousee 490 miljardiin. Alueen maiden ulkomainen velka vuonna 2004 oli ”vain” 183 miljardia euroa. Siten myös Afrikan maiden menetykset nousevat merkittäviksi, vaikka kehitysmaista ulos suuntautuvista laittomista rahavirroista Afrikan osuus on vain kolme prosenttia. Tosin Afrikan pieni osuus johtuu osin myös puutteellisista tilastoista.⁴

Raymond Baker, joka johtaa laittomien rahavirtojen vastaista kansainvälistä työryhmää (ks. sivu 15) sekä Global Financial Integrity -tutkimuslaitosta, on todennut pääomapaon olevan haitallisin yksittäinen taloudellinen ongelma kehitysmailla ja siirtymävaiheen talouksille.⁵

LAITOMAN RAHAN ERI MUODOT

Epärehellistä rajat ylittävää rahaliikennettä on karkeasti ottaen kolmea tyyppiä. 1990-luvulla laajan keskustelun kohteeksi nousseen korruption osuus on vain kolme prosenttia kokonaismäärästä. Rikollisuus, kuten huume- ja ihmiskauppa, vastaa noin kolmasosaa.

Selvästi suurin merkitys on yritysten veronkierrolla. Varoja siirretään esimerkiksi yrityksen sisällä usein veroparatiiseissa sijaitseviin tytäryhtiöihin liian korkeilla tai alhaisilla hinnoilla. Näin saadaan vääristeltyä eri maissa näkyviä voittoja tai tappioita maksettavien verojen minimoimiseksi. Ongelma on yhteinen rikkaille ja köyhille maille, mutta köyhien maiden resurssit ja mahdollisuudet sen torjuntaan ovat olemattomat.

Kaikki pakeneva pääoma ei häviä lähtömaasta lopullisesti. Osa laittomista rahavirroista voi tulla takaisin naamioituna ulkomaisiksi investoinneiksi. Omaisuuden kierrättäminen esimerkiksi korkeaa salaisuutta tarjoavan veroparatiisiyhtiön kautta auttaa kätkemään omistajan todellisen henkilöllisyyden. Näin päästään hyötymään ulkomaisille sijoittajille tarkoitetusta erityiskohtelusta, kuten verohelpotuksista, vaikka sijoittaja investoisi oikeasti omaan kotimaahansa. Vastaavalla menettelyllä on mahdollista pestä rikoksella hankittua rahaa puhtaaksi.

Esimerkiksi Kiinan osalta on arvioitu, että jopa neljännes laittomasti maasta viedystä pääomasta palaa takaisin ”ulkomaisina” sijoituksina. Kiina on laittomien rahavirtojen merkittävin lähtömaa: sieltä katoaa vuosittain jopa 80 miljardia euroa verotettavaa tuloa.⁶ Osa laittomaa pääomapakoa aiheuttavista monikansallisista yrityksistä onkin nousevien talouksien yrityksiä. Kaikesta kehitysmaista laittomasti viedystä pääomasta noin 80–90 prosenttia jää kuitenkin pysyvästi ulkomaille.⁷ ◀

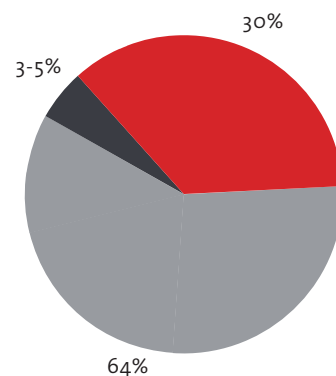
MITÄ ON LAITON PÄÄOMAPAKO?

Laittomalla pääomapaolla tarkoitetaan tässä yhteydessä varoja, jotka on ansaittu, siirretty tai käytetty rikkoen jonkin maan lakeja. Yleensä kyse on varoista, joiden alkuperä liittyy joko lainvastaiseen toimintaan, kuten korruptioon, laittomien tavaroiden tuotantoon, muuhun rikollisuuteen tai yrityksen varallisuuden piilottamiseen jonkin maan veroviranomaisilta.¹

Tässä raportissa käytetty laittoman pääomapaon (engl. *illicit* tai *illegal financial flows*) määritelmä on peräisin Global Financial Integrity -tutkimuslaitoksesta. Kyseisen tutkimuslaitoksen lukuja ovat käyttäneet eri yhteyksissä muun muassa Maailmanpankki ja sen pääjohtaja Robert Zoellick. Osa tutkijoista käyttää mieluummin termejä ”tiedossa oleva” (*recorded*) ja ”piiloon jäävä” (*unrecorded*).

Käytännössä valtaosa piiloon jäävistä rahavirroista rikkoo kuitenkin jonkin maan lakeja, minkä vuoksi laittomista rahavirroista puhuminen on hyvin perusteltua.

Global Financial Integrityn tutkimusten pohjana on käytetty muun muassa Maailmanpankin ja IMF:n tilastoja. Tutkimuksissa on käyty läpi ja hyödynnetty useita erilaisia tapoja mitata laittomia rahavirtoja mahdollisimman luotettavan tuloksen saamiseksi. Tuloksista on karsittu pois vain yksittäisinä vuosina esiintynyt tai maan vientiin nähden poikkeuksellisen suuri pääomapakko, jotta välttyttäisiin tilastovirheilta. Näin saatu arvio laittomasta pääomapaosta on siis maltillinen ja ilmiön suuruusluokka voi olla myös arviota suurempi.

LAITOMAT RAHAVIRRAT KEHITYSMAISTA

- Laittomat kaupalliset rahavirrat (64%)
- Kansaivälinen rikollisuus (30%)
- Korruptio (3-5%)

LÄHDE: GLOBAL FINANCIAL INTEGRITY (2007)

VEROPARATIISIEN MAANTIEDE

VALTAOSA VERONKIERROSTA TAPAHTUU VEROPARATIISIEN SALAISUUSLAKIEN SUOJISSA. KORKEAN PANKKISALAISUUDEN VEROPARATIISIT TARJOAVAT MAHDOLLISUUDEN PAETA VEROVELVOITTEITA JA TEKEVÄT YRITYSTEN RAHAVIRTOJEN SEURAAMISESTA VAIKEAA. VEROPARATIISEJA ON MYÖS EUROOPASSA JA YHDYSVALLOISSA.

► **JOPA PUOLET MAAILMANKAUPAN** arvosta kulkee veroparatiisien kautta. Lisäksi Tax Justice Network -tutkijaverkosto arvioi niissä sijaitsevan yhteensä 7 500–10 000 mil-

jardia euroa yksityistä varallisuutta.⁹

Vuonna 2006 kuudesosa kaikesta ulkomaille sijoitetusta varallisuudesta sijaitsi 20 veroparatiisissa. Se on enem-

män kuin kaikkien Aasian, Afrikan, Latinalaisen Amerikan sekä Itä-Euroopan entisten sosialistimaiden vastaanottamat ulkomaiset sijoitukset yhteenlaskettuna.¹⁰ Useimmilla veroparatiiseihin rekisteröidyillä yrityksillä ei ole veroparatiiseissa varsinaista toimintaa.

Esimerkiksi käy Cayman-saarilta löytyvä rakennus nimeltään Ugland House, jota yli 18 000 yritystä väittää päämajakseen.¹¹ Todellisuudessa näiden yritysten kirjat ovat rakennuksessa vain paperilla. Yhdysvaltojen presidentti Barack Obama totesi toukokuussa 2009 Ugland Housesta, että ”Kyse on joko maailman suurimmasta rakennuksesta tai maailman suurimmasta veropetoksesta.”¹²

LÄNSIMAISET VEROKEITAAT KEHITYSMAIDEN KUKKAROLLA

Tunnetuimpia veroparatiiseja lienevät pienet trooppiset saarivaltiot, kuten Bermuda tai Caymansaaret. Veroparatiiseja on kuitenkin myös Euroopassa ja Yhdysvalloissa, jonka osavaltioilla on laajat oikeudet päättää itsenäisesti verotuksestaan ja rahoitusmarkkinoiden säätelystä.

Pienet saarivaltiot mainitaankin lähes aina veroparatiiseina, mutta Lontoota ja New Yorkia ei aina listoilta löydy. Myös niiden erityislainsäädännön kautta on kuitenkin mahdollista saavuttaa alhainen verotaso ja peittää sijoittajan todellinen henkilöllisyys.

EU-maista muun muassa Irlanti ja Kypros houkuttelevat ulkomaisia yrityksiä alhaisella verotasolla ja erityislainsäädännöllä. Alankomaat, Belgia, Luxemburg, Sveitsi ja Tanska verottavat joitain yritysten liiketoimia poikkeuksellisen kevyesti ja tarjoavat palmusaaria parempia mahdollisuuksia kotiuttaa voittoja verottomana muihin maihin.

On arvioitu, että yksistään Alankomaiden tarjoamat veroparatiisipalvelut merkitsevät vuosittain yli sadan

miljoonan euron lovea kehitysmaiden verotuloihin.¹³ Vain noin viidestä prosentista yksityishenkilöiden veroparatiiseihin sijoittamasta varallisuudesta on maksettu lainmukaiset verot lähtömaassa. Ongelma koskee köyhiä maita siinä missä rikkaitakin: intialaiset ovat tallettaneet varallisuuttaan sveitsiläispankkeihin noin 1 100 miljardin euron edestä, enemmän kuin minkään toisen maan kansalaiset.¹⁴

VEROPARATIISITEOLLISUUS VALVOO ETUJAAN

Veroparatiisit tarjoavat sijoittajille ja yrityksille niitä varten räätälöityä lainsäädäntöä, kuten henkilöllisyyden peittämisessä auttavaa korkeaa pankkisalaisuutta. Yhtä oleellinen osa veroparatiisitaloutta ovat kuitenkin pankit, kirjanpitäjät ja juristit, jotka tarjoavat veroparatiisipalveluita tai auttavat niiden käytössä.

Ongelmana veroparatiisitalouteen puuttumisessa onkin osin se, että veroparatiisitalous ja laitton pääomapako myös hyödyttävät niistä riippuvaisia yrityksiä, yksityishenkilöitä ja veroparatiisivaltioita. Rahoitusmarkkinoiden etujärjestöt ovatkin usein lobanneet voimakkaasti veroparatiisitalouteen puuttuvia lakialoitteita vastaan sekä EU:ssa että Yhdysvalloissa.

Veroparatiisit itse voivat hyötyä toiminnastaan keräämällä alueelleen rekisteröityneiltä yrityksiltä esimerkiksi pieniä maksuja. Pienissä saarivaltioissa uhkana on kuitenkin elinkeinorakenteen yksipuolistuminen sekä elinkustannusten ja asumisen hintojen voimakas nousu, jos palkkaerot rahoitusalan ja muiden talouden sektorien välillä repeävät suuriksi.¹⁵ ◀

MIKÄ ON VEROPARATIISI?

Veroparatiisille ei ole yksiselitteistä määritelmää.¹⁶ Rikkaiden maiden yhteistyöjärjestö OECD määrittelee veroparatiiseiksi maat tai alueet

- ▶ joissa on alhainen tai olematon verotus,
- ▶ jotka eivät ole halukkaita osallistumaan kansainväliseen tiedonvaihtoon,
- ▶ jotka eivät vaadi niihin rekisteröityneiltä yrityksiltä tosiasiallista liiketoimintaa omalla alueellaan ja joiden avoimuudessa on puutteita.

Eri järjestöt kuten OECD, IMF ja tutkijaverkosto Tax Justice Network tulkitsevat veroparatiisien määritelmiä hieman eri tavoin, mikä vuoksi myös arviot veroparatiisien määrästä vaihtelevat. IMF:n vuoden 2008 arvion mukaan maailmassa oli 46 veroparatiisia, kun taas Tax Justice Network laskee vuonna 2007 niitä olevan noin 70.¹⁷

KARTAN LÄHDE:
TAX JUSTICE NETWORK 2007

VEROTUKSELLA LISÄÄ VAROJA, VAIHTOEHTOJA JA VASTUUTA

RIITTÄVIEN VEROTULOJEN TURVAAMISELLA VOIDAAN SAAVUTTA MUITAKIN PÄÄMÄÄRIÄ KUIN KERÄTÄ RAHOITUSTA. RIIPPUVUUS ULKOMAISESTA RAHOITUKSESTA VÄHENE, MITÄ SUUREMMAN OSAN BUDJETISTAAN KEHITYSMAA SAA VEROTULOISTA. TEHOKAS VEROJÄRJESTELMÄ VOI MYÖS EDISTÄÄ DEMOKRATIAA JA PARANTAA PAIKALLISTEN YRITYSTEN KILPAILUEDELLETTYYSIÄ.

► **KESTÄVÄ TALOUSKEHITYS** vaatii tuekseen toimivaa infrastruktuuria ja peruspalveluita kuten terveydenhuoltoa ja koulutusta. Tämä kaikki maksaa. Mitä suuremman osan näiden julkishyödykkeiden rahoituksesta maa pystyy itse keräämään verotuksen kautta, sitä vanhemmalla pohjalla sen tulevaisuus lepää ja sitä suurempi on sen poliittinen liikkumavara.

Köyhät valtiot eivät useimmiten onnistu keräämään riittäviä verotuloja kotimaasta. Ongelmaa pyritään paikkaamaan ulkomaisilla lainoilla ja kehitysavulla. Apua ja lainoja tarvitaan, mutta pitkällä aikavälillä ne voivat myös lisätä riippuvaisuutta avunantajista ja pahentaa velkaongelmaa.¹⁸

Varallisuuden siirto köyhästä etelästä rikkaaseen pohjoiseen uhkaakin tehdä tyhjäksi kehitysavun ja velkahelpotusten tuomat hyödyt. Se vähentää kehitysmaiden verotuloja, joilla voitaisiin rahoittaa investointeja ja kattaa julkisia menoja. Lisäksi ongelma voi kiihdyttää inflaatiota, kasvattaa tuloeroja, haitata kilpailua ja supistaa ulkomaankauppaa.¹⁹

VEROTUS VOI TUKEA DEMOKRATIAA JA PAIKALLISTA TALOUTTA

Verotuksella vaikutetaan hintoihin niin, että markkinahinnat vastaavat paremmin yhteiskunnalle koituvia

kustannuksia. Yleishyödyllisiä asioita voidaan tukea ja sosiaalisesti, taloudellisesti tai ympäristöllisesti haitallisia verottaa enemmän. Suomessa esimerkiksi tupakasta peritään haittaveroa ja uusiutuvan energian käyttöä tuetaan.

Toimiva verotusjärjestelmä parantaa poliittista edustuksellisuutta ja muodostaa siteen valtion ja kansalaisten välille. Veronmaksu tuo mukanaan myös oikeuksia: kansalaisilla on oikeus ja usein suurempi kiinnostus vaikuttaa siihen, kuinka heidän rahansa käytetään. Viranomaisten puolestaan on pystyttävä oikeuttamaan toimintansa maksamiehilleen ja -naisilleen.²⁰

Hallitusten tilivelvollisuus kansalaisille varojensa käytössä onkin yleensä sitä parempi, mitä riippuvaisempia ne ovat verotuloista ja mitä pienempää roolia luonnonvarat, kehitysapu ja velkaraha näyttelevät niiden budjetissa.²¹

Tehokas ja avoin verojärjestelmä auttaa kehittämään kilpailullisia markkinoita. Tällä hetkellä ongelmana on, että kansainvälisiä verojärjestelyjä hyödyntävät erityisesti monikansalliset yritykset. Näin saatu kilpailuhyöty ei perustu todelliseen tehokkuuteen, halpaan hintaan tai kekseliäisiin tuotteisiin. Laittomaan pääomapakoon puuttuminen auttaa luomaan kilpailun edellytyksiä kehitysmaiden omille pienille ja keskisuurille yrityksille.

Verotuksessa on kyse myös demokratiasta. Hallitusten tilivelvollisuus omille kansalaisilleen kasvaa, mikäli ne ovat riippuvaisia verotuloista. Kuvassa poliittinen kokous Ghanassa.

Kansalaisilta ja yrityksiltä kerätyillä verotuloilla kustannetaan julkisia palveluita ja jaetaan varallisuutta uudelleen yhteiskunnallisen epätasa-arvon ja köyhyyden vähentämiseksi. Tasa-arvoa voidaan edistää myös progressiivisella verotuksella, jossa hyvätuloiset maksavat ansioistaan veroa suuremman osuuden kuin pienempituloiset.

VEROTUS OSANA YK:N VUOSITUHATTAVOITTEITA

Kehitysmaiden veronkeruun tehostaminen on keskeistä YK:n vuosituhattavoitteiden saavuttamisen kannalta. Valtionpäämiehet sopivat syksyllä 2000 näistä tavoitteista, joita ovat muun muassa lapsikuolleisuuden vähentäminen ja äärimmäisessä köyhyydessä elävien määrän puolittaminen vuoteen 2015 mennessä.

Verokysymys liittyy suoraan kahdeksanteen tavoitteeseen, joka velvoittaa kansainvälisen yhteisön luomaan ”globaalin kumppanuuden kehitykseen”. Tavoitteen toteutumista mitataan seitsemällä indikaattorilla. Indikaattoreista kaksi liittyy yksityiskohtaisemmin verotukseen: ne peräänkuuluttavat avointa, yhteisiin pelisääntöihin pohjautuvaa, ennakoitavaa ja tasapuolista rahoitus- ja kauppajärjestelmää sekä kehitysmaiden velkaongelman ratkaisua kansainvälisin ja kansallisin toimenpitein.²²

Niin keskeisiä kuin kotimaiset uudistukset ovat, verotuksen ongelmien ratkaisu – puhumattakaan vuosituhattavoitteiden saavuttamisesta – ei onnistu ilman muutoksia myös kansainvälisen talouden rakenteissa. Verotus nousikin vuosituhattokokousta vahvemmin kehityspolitiikan asialistalle YK:n Monterreyn kehitysrahoitushuippukokouksessa vuonna 2002 sekä erityisesti sen seurantokokouksessa Dohassa joulukuussa 2008. Dohan kokouksen suurimpia kiistakysymyksiä oli nimenomaan laittomiin rahavirtoihin puuttuminen ja kehitysmaiden äänen vahvistaminen päätettäessä kansainvälisestä veroyhteistyöstä.

Vuosituhattavoitteiden määräaika eli vuosi 2015 lähestyy. Samalla kehitysmaita koettelevat talous-, ruoka- ja ilmastokriisit vaativat kaikki rahoitusta.

Kehitysavulla on tärkeä rooli ratkaisuja haettaessa, mutta sen mittaluokka ei vastaa lähellekään edes minimitalvoitteiden vaatimaa panosta. Siksi laittomaan pääomapakoon puuttuminen on tärkeää, ja siksi myös Suomen aktiivisuutta tarvitaan sekä YK:ssa että muilla kansainvälisillä foorumeilla. ◀

Verotulot ovat vakaampi rahoituslähde toimivan infrastruktuurin rakentamiseen ja peruspalveluiden järjestämiseen kuin lainat ja ulkomainen apu. Kuvassa rapistuvaa rautatiekalustoa Tansaniassa.

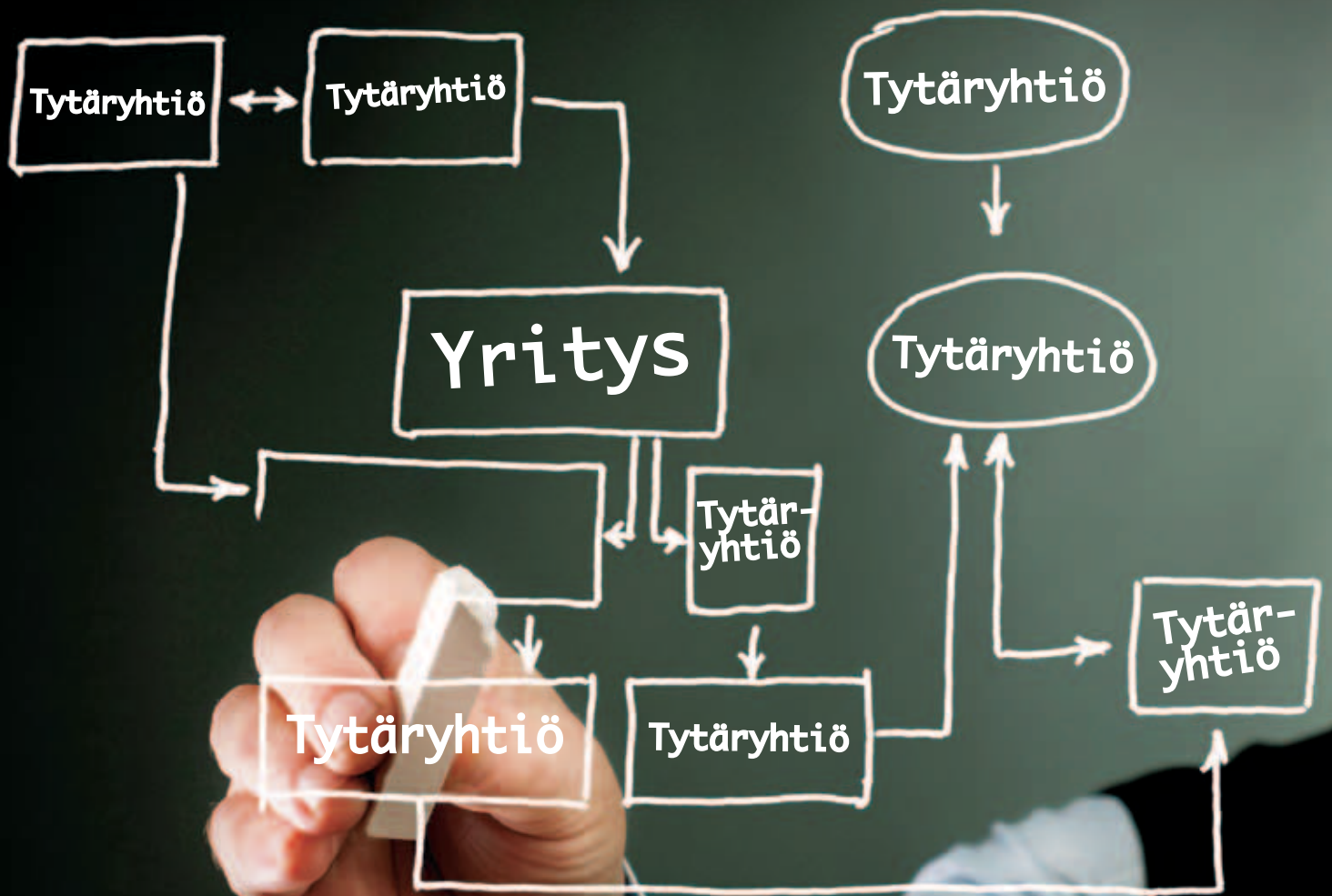
VEROTUS VS. KEHITYSYHTEISTYÖ

Verotulot ovat tasaisempia ja helpommin ennakoitavia kuin ulkomaiset avuvirrat, joiden määrä vaihtelee vuosittain ja saattaa heitellä äkisti avunantajamaiden poliittisen ja taloustilanteen muuttuessa. Esimerkiksi vuoden 2009 taluskriisi sai monet avun-

antajamaat leikkaamaan kehitysyhteistyömäärärahojaan.²³ Suuremmat verotulot johtaisivat siten myös vakaampiin budjetteihin.²⁴

Taluskriisin arvioidaan nostavan kehitysmaiden budjettivajeen 240–435 miljardiin euroon vuonna 2009,

kun koko OECD-maiden yhteenlaskettu kehitysapu on noin 80 miljardia euroa. Köyhimmät maat joutuvat paikkaamaan rikkaista maista lähteneen kriisin tuoman budjettiloven leikkauksilla tai uusilla, usein korkeakorkoisilla lainoilla.

LUKU 2:

SUURYRITYKSET OVAT PÄÄOMAPAON PÄÄLÄHDE

JOHDANTO

Kaksi kolmasosaa kehitysmaista lähtevästä laittomasta pääomapaosta johtuu monikan-
sallisten yritysten veronkierrosta. Yritykset voivat harjoittaa monenlaista laillista ja lai-
tonta verosuunnittelua erityisesti hyödyntäen eri puolella maailmaa sijaitsevia tytäryhti-
öitä – ja veroparatiiseja.

Tytäryhtiöitä sopivasti ketjuttamalla voidaan muun muassa kiertää valtioiden välisiä
verosopimuksia. Merkittävin veropaon keino on kertoa yksinkertaisesti väärää tietoa yri-
tyksen kansainvälisen kaupan sisällöstä. Alhaisen verotuksen maissa sijaitsevat tytäryhti-
öt voidaan saada näyttämään todellista voitollisimmilta ja korkean verotuksen maiden
tytäryhtiöt tappiollisilta, jolloin ei synny verotettavaa tuloa.

Yrityksen omistamien tytäryhtiöiden välisessä kaupassa käytettävien hintojen väärin-
telyä kutsutaan siirtohinnoittelun väärinkäytöksi. Äärimmäisissä tapauksissa kyse voi
olla 670 euron kappalehintaan myytävistä muoviampeleistä, mutta suurimmat rahavir-
rat syntyvät pienistä pitkään jatkuvista hintojen vääristelyistä.

Yksin yritysten veronkierrosta kehitysmailla nousevat veromenetykset nousevat huo-
mattavasti kehitysapua suuremmiksi.

TYTÄRYHTIÖT OVAT VEROSUUNNITTELUN PERUSTYÖKALU

LAAJA TYTÄRYHTIÖIDEN VERKOSTO TARJOAA ESIMERKIKSI MAHDOLLISUUKSIA KANAVOIDA RAHAVIRTOJA ILMAN, ETTÄ NIISTÄ MAKSETAAN VEROJA MIHINKÄÄN VALTIOON.

► **MONIKANSALLISILLA YRITYKSILLÄ** on yleensä satoja tytäryhtiöitä. Vero- ja muiden säännösten vuoksi tytäryhtiöitä perustetaan lähes aina jokaiseen valtioon, jossa yrityksellä on toimintaa – ja usein myös sellaisiin veroparatiiseihin, joissa varsinaista liiketoimintaa ei ole.

Laaja tytäryhtiöiden verkko mahdollistaa voittojen siirtämisen yrityksen sisällä maihin, joissa veroja peritään mahdollisimman vähän. Tästä syystä suuryrityksillä onkin usein tytäryhtiö Jersey tai Britannian Neitsytsaarten kaltaisessa veroparatiisissa.

Veroparatiisiyhtiöt ovat usein niin sanottuja holding-yhtiöitä, joiden ainoa tehtävä on yrityksen muiden tytäryhtiöiden omistaminen ja niistä saatujen osinkotulojen kerääminen. Tällaisia yrityksiä perustetaan usein esimerkiksi Alankomaihin, Irlantiin, Luxemburgiin, Sveitsiin ja Tanskaan.

VEROSOPIMUKSET SISÄLTÄVÄT PORSANREIKIÄ

Yritykset pyrkivät usein järjestämään tytäryhtiöidensä keskinäiset omistussuhteet siten, että ne saavat suurimman hyödyn valtioiden välisistä verosopimuksista. Näillä sopimuksilla pyritään estämään saman tulon verottaminen kahteen kertaan eri maissa. Näin esimerkiksi Saksassa ansaittua tuloa ei veroteta uudelleen Suomessa.

Ilmeisimpien veroparatiisien kanssa verosopimuksia ei yleensä solmita. Näin vaikkapa Caymansaarilla verottomana kerrytettyjä voittoja voidaan verottaa muuallakin, jos katsotaan, että järjestely on tehty vain verojen minimoimiseksi.

Tytäryhtiöiden verkoston avulla voidaan kuitenkin löytää sellaisten valtioiden yhdistelmä, joiden tarjoamat verosopimukset antavat mahdollisuuden veroparatiiseissa kerrytettyjen tulojen kotiuttamiseen yhtiön kotipaikkaan alhaisella verotuksella tai jopa kokonaan verottomana.

VELKOJA JA SIIJOITUKSIA KIERRÄTETÄÄN PARATIISIEN KAUTTA

Monet valtioiden väliset verosopimukset mahdollistavat sijoitusten kierrättämisen veroparatiisien kautta. Näin on mahdollista minimoida etenkin kehitysmaissa toimivien tytäryhtiöiden veroja.

Esimerkiksi vuonna 2008 Brasiliasta lähtevistä suorista investoinneista 67 prosenttia suuntautui perinteisiin veroparatiiseihin. Seuraavaksi eniten investointeja tehtiin yritysten myös verosyistä suosimiin Tanskaan ja Yhdysvaltoihin.¹

Mauritius on tehnyt kahdenvälisiä verosopimuksia monen kehitysmaan kanssa. Sopimukset estävät näitä valtioita verottamasta alueellaan toimivien Mauritiukselle rekisteröityjen yritysten voittoja ja asettavat tiu-

kan katon Mauritiukselta käsin toimivien kansainvälisten sijoittajien osingoista perittävälle veroille. Esimerkiksi Intian lasketaan menettäneen vuosina 2000–2009 yli 600 miljoonaa euroa verotuloja Mauritiuksen kanssa solmimansa verosopimuksen vuoksi.²

Sopimusten neuvottelemisesta vastaavat usein kehitysmaiden valtiovarainministeriöt yhdessä ulkoministeriöiden kanssa. Motiivina voi olla ajatus kansainvälisen kilpailukyvyyn parantamisesta kasvavien rahavirtojen myötä. Verohallinnon näkökulma jää usein paitsioon, vaikka veroviranomaiset joutuvat käytännössä vastaamaan verosopimusten synnyttämiin ongelmiin.

Verosopimusten merkitys ulkomaisten tytäryhtiöiden rahoitukseen on huomattava. Ne vaikuttavat esimerkiksi siihen, kuinka velkaa kannattaa siirrellä konsernin eri osien välillä. Jos yrityksen sisäisten lainojen korot ovat keinotekoisesti korkeat, on kyseessä rikollinen tuloksen vääristely. Kehittyneissä maissa tätä pystytään valvomaan varsin tehokkaasti, mutta kehitysmaissa näin ei useimmiten ole. ◀

VERONKIERTO VS. VEROJEN VÄLTTELY

Veronkierrolla tarkoitetaan yksityishenkilöiden ja yritysten pyrkimystä välttää veroilta *laittomia* keinoja käyttäen. Yleensä kyse on siitä, että yritys tai yksityishenkilö antaa tarkoituksella vääriä tietoja tai pimitää sitä veroja kiertääkseen. Yritys voi esimerkiksi jättää osan tuloistaan ilmoittamatta tai jättää veroilmoituksen, joka näyttää lailliselta, mutta sisältää todellisuudessa vääristeltyä tietoa.

Verojen välttely tarkoittaa verojärjestelmän epäselvyyksien *laillista* hyväksikäyttöä verojen minimoimiseksi. Aggressiivisesta verojen välttelystä puhutaan silloin, kun yritykset aktiivisesti etsivät ja hyödyntävät verolakien porsaanreikiä sekä mahdollisuuksia siirrellä omaisuutta eri verojärjestelmien välillä kokonaistakaan pienentämiseksi.

Vaikka tämä ei olisi lainvastaista, se ei ole myöskään verosäännösten periaatteiden mukaista. Yritys, joka ei halua maksaa oikean suuruista veroa oikeassa paikassa oikeaan aikaan, toimii verolakien hengen vastaisesti. Kehitysmaiden lainsäädäntö- ja hallintojärjestelmät ovat usein kehittymättömpiä kuin teollisuusmaiden tai maiden mahdollisuudet puuttua ongelmiin ovat heikompia johtuen esimerkiksi IMF:n lainaehtojen tuomista verouudistuksista. Näistä syistä kehitysmaat ovat yleensä alttiimpia tällaiselle toiminnalle.

SIIRTOHINNOITTELUN VÄÄRINKÄYTTÖ

YRITYSTEN TOIMINNASTA AIHEUTUVA PÄÄOMAPAKO JOHTUU PITKÄLTI KANSAINVÄLISEN KAUPAN SISÄLTÖJEN JA HINTOJEN VÄÄRISTELYSTÄ. VALITTAVISSA ON MONTA ERILAISTA TAKTIIKKAA, JOISTA TÄRKEIN ON YRITYSTEN TYTÄRYHTIÖIDEN VÄLISESSÄ KAUPASSA KÄYTETYILLÄ HINNOILLA KEINOTTELU ELI VÄÄRISTELTY SIIRTOHINNOITTELU.

► **SIIRTOHINNOILLA VIITATAAN** hintoihin, joita monikansallinen yritys käyttää eri maissa sijaitsevien tytäryhtiöidensä välisessä kaupassa. Arvioiden mukaan noin 60 prosenttia kansainvälisestä kaupasta tapahtuu jättyritysten sisällä tytäryhtiöiden kesken.³ Raaka-aineita täytyy myydä niitä jalostaville tehtaille, rahoituspalveluita rahoitusyhtiöistä maakonttoreihin ja niin edelleen.

Siirtohinnoittelua voi käyttää väärin ali- tai ylihinnoitteleamalla tuotteita. Sisäisen kaupan hinnoittelun väärinkäyttö on ylivoimaisesti tärkein laittoman pääomapaon muoto. Global Financial Integrity -ajatushautomo arvioi, että kehitysmaista vietiin tällä tavoin ulkomaille 375–400 miljardia euroa vuonna 2006.⁴

Vientituotteiden *alihinnoittelussa* monikansallinen yritys merkitsee tytäryhtiöiden välillä käymässään kaupassaan soveltamansa hinnat todellista edullisemmaksi. Kohdemaassa tuotteet myydään markkinahintaan. Ensimmäisen ja toisen hinnan erotus on pääomapaon osuus. Sama mekanismi toimii myös kääntäen: veroja voidaan välttää myös tuontituotteiden *ylihinnoittelulla*. Yli jäävä erotus voidaan sijoittaa pankkitilille korkean pankkisalaisuuden maahan.

Tuonti- tai vientituotteiden arvo saadaan todellista korkeammaksi tai matalammaksi myös antamalla väärää tietoa niiden laadusta, luokituksesta tai määrästä. Muuten mekanismi toimii samoin kuin yli- ja alihinnoittelussa.

Yritykset voivat myös ilmoittaa *kuvitteellisia kaupperiä*, joista maksetaan, vaikkei tuotteita todellisuudessa olisi olemassakaan. Maksusumma voidaan näin siirtää tiukan verotuksen maasta kevyemmän verotuksen piiriin.

MARKKINAHINNAN MÄÄRITTELYN VAIKEUS

Siirtohinnoittelussa sinänsä ei ole mitään laitonta niin kauan kuin siinä sovelletaan samoja hintoja, joita toisistaan erilliset yritykset avoimilla markkinoilla maksaisivat.⁵

Normaalisti sekä ostajat että myyjät tavoittelevat itsensä kannalta parasta hintaa. Monikansallisen yrityksen tytäryhtiöiden välisessä kaupassa tämä sääntö ei aina päde: hinta pyritään asettamaan niin, että se on tuottavin emoyhtiön näkökulmasta. Siksi tytäryhtiöt jakavat kaupankäyntinsä voitot usein tavalla, joka minimoi yrityksen verotaakan. Laittomaksi siirtohinnoittelu muuttuu, kun monikansallisen yrityksen eri yksiköt myyvät toisilleen tavaroita tai palveluita keinotekoisesti kalliilla tai edullisilla hinnoilla.

Erityisen vaikeaa on määrittää käypää hintaa erilaisille palveluille, joita monikansallisten yritysten tytäryhtiöt ostavat ja myyvät toisilleen. Kyse voi olla esimerkiksi konsulttipalveluista mutta myös rojaltimeksuista, joita maksetaan tavaramerkkien tai patenttien käytöstä.

Tavaramerkkien omistus voidaan keskittää veropara-

tiisyhtiöön, jolloin muissa maissa sijaitsevat tytäryhtiöt joutuvat maksamaan sille korvauksia tavaramerkin käytöstä. Esimerkiksi Coca-colan ja Fordin tavaramerkit ovat olleet Caymansaarilla sijaitsevien tytäryhtiöiden omistuksessa.⁶

Myös aineettomille hyödykkeille (niin sanotuille immateriaalioikeuksille) on usein vaikeaa määrittää käypää markkinahintaa, mikä on tehnyt niistä suosittua keinoa siirtää omaisuutta verokeitaisiin rikkaista ja köyhistä maista. Veroprosentin määrittelevistä verosopimuksista riippuu, mihin immateriaalioikeudet kannattaa rekisteröidä, jos verot halutaan minimoida.

SATOJEN EUROJEN ÄMPÄREITÄ

Joitakin konkreettisia esimerkkejä siirtohintojen räikeästä väärinkäytöstä ovat 670 eurolla kappale myydyt muovämpärit ja 2 830 euroa kilolta maksaneet wc:n puhdistushansikkaat sekä yhdeksän euron videokamerat ja 36 euron raketinheittimet.⁷ Suurin osa vääristelystä tapahtuu pienemmällä poikkeamalla, joista niistäkin muodostuu pitkän ajan kuluessa suurilla volyyymilla merkittävä summa.

Christian Aid -järjestö on laskenut, että pelkästään siirtohintojen vääristelyn vuoksi kehitysmaat menettä-

MIKÄ BANANISSA MAKSAA – ESIMERKKI SIIRTOHINNOITTELUSTA

Vain noin puolet banaanin vähittäismyyntihinnasta muodostuu myynti- ja tuotantomaisissa. Toinen puolisko arvosta jää monikansallisen banaanifirman veroparatiiseissa toimiviin tytäryhtiöihin.

Dole, Chiquita ja Fresh Del Monte hallitsevat yli kahta kolmannelta maailman banaanimarkkinoista. Vuonna 2006 yritykset maksoivat voitoistaan veroa keskimäärin 14 prosenttia, vaikka ne kaikki ovat kirjoilla Yhdysvalloissa, jossa yritysveroprosentti on 35.

vät vuosittain noin 110 miljardia euroja yritysverotuloja.⁸ Yksistään tämä summa on huomattavasti suurempi kuin teollisuusmaiden yhteenlaskettu vuotuinen kehitysapu.

Silti arvio on todennäköisesti reilusti alakanttiin. Se perustuu vain julkisesti saatavilla oleviin kauppätietoihin. Mikäli veroparatiisien salaisuuslakien verhoa raotettaisiin, sen takaa paljastuisi vielä paljon suurempia lukuja.⁹

VELKAISISTA TYTÄRYHTIÖISTÄ EI TULE VEROTULOJA

Toinen suosittu veronkierron tapa on rahoittaa kehitysmaassa sijaitsevan tytäryhtiön toimintaa veroparatiisissa sijaitsevan tytäryhtiön myöntämällä ylisuurilla lainoilla. Lainoista maksetut korot ovat usein verovähennyskelpoisia. Tällöin kehitysmaassa sijaitsevaan tytäryhtiöön jää vähän tai ei lainkaan verotettavaa tuloa. Pankkisalaisuus auttaa salaamaan sen, että yhtiöillä on todellisuudessa sama omistaja. Ilmiötä kutsutaan alikapitalisoinniksi.

Edellä kuvattujen menetelmien hyödyntäminen tai hyödyntämättä jättäminen on aina eettinen valinta, joka kertoo monikansallisen yrityksen toimintaperiaatteista yleisemminkin. Veronmaksu onkin viime vuosina noussut nopeasti yritysvastuusta käytäviin keskusteluihin. Jos yritykset eivät maksa demokratian ja valtioiden toiminnalle välttämättömiä veroja, on yhteiskunta- tai yritysvastuusta puhuminen heikolla pohjalla. ◀

OSUUS LOPPUHINNASTA (%)

ISO-BRITANNIA 39%

Vähittäismyynti,
markkinointi ja jakelu

BERMUDA 17%
Jakelupalvelut

ETELÄ-AMERIKAN MAA 13%
Tuotanto

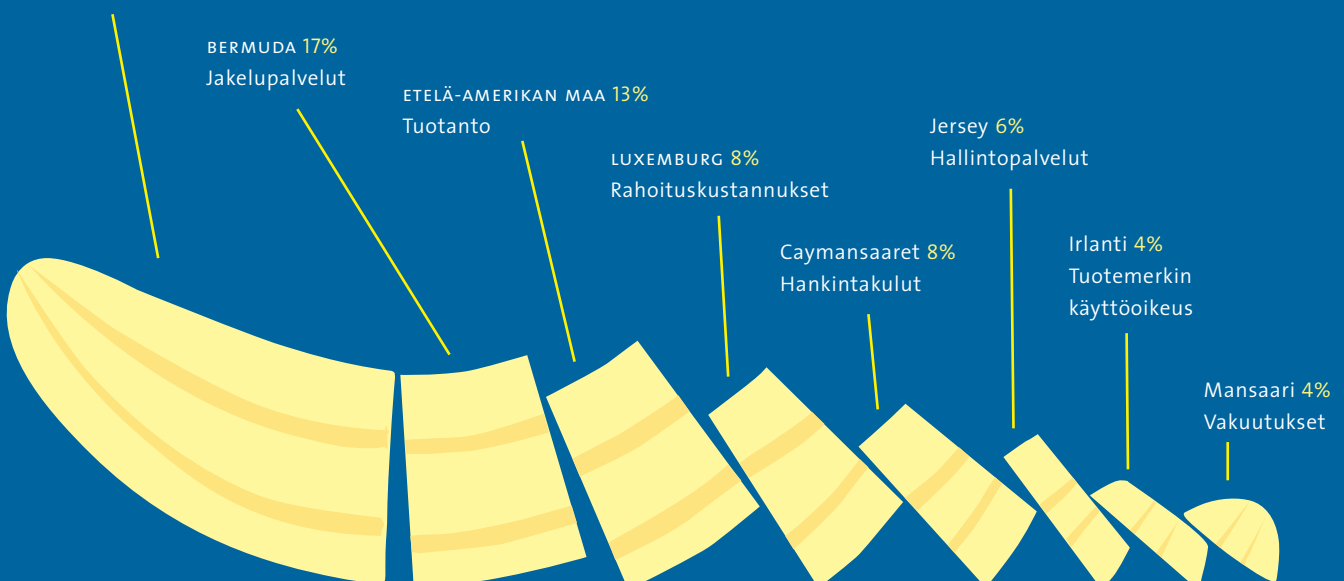
LUXEMBURG 8%
Rahoituskustannukset

Caymansaaret 8%
Hankintakulut

Jersey 6%
Hallintopalvelut

Irlanti 4%
Tuotemerkin
käyttöoikeus

Mansaari 4%
Vakuutukset

LÄHTEET: GUARDIAN 6.11.2007; ACTION AID (2009).

LUKU 3:

PÄÄOMAPAKO VOIDAAN PYSÄYTTÄÄ

JOHDANTO

Maa­ilman­laajuisen talous­kriisin tiivistämä kansainvälinen yhteistyö on jo tuottanut tu­lost­a ja esi­merkiksi veroparatiisien asema on hieman tukalampi kuin ennen kriisiä. Uu­distuksia on kuitenkin ajettu rikkaiden maiden ehdoilla eivätkä köyhemmät maat ole niistä juurikaan hyötyneet.

”Pankkialaisuuden aika on ohi”, G20-maat julistivat Lontoon-huippukokouksen julki­lausumassa huhtikuussa 2009. Käytännössä lääkkeeksi on tarjottu lähinnä OECD:n laa­timia veroparatiisien mustia listoja, mutta ne eivät riitä ongelman ratkaisemiseen. Eri­tyisen vähäiseksi niiden hyöty jää kaikista köyhimmille maille.

Toimivia ratkaisumalleja on useita. Maakohtaisten kirjanpitosääntöjen käyttöönotto yritys­sille toisi julkisuuteen yritysten verojärjestelyt ja vähentäisi mahdollisuuksia yri­tyksen tappioiden tai sijoituksista aiheutuvien riskien piilotteluun. Muun muassa Euroo­pan parlamentti on ottanut kantaa maakohtaiseen kirjanpitoon siirtymisen puolesta.

Maiden välillä voitaisiin kehittää automaattista, monenkeskistä tiedonvaihtoa. Se aut­taisi veroviranomaisia saamaan tietoa ulkomaille tehdyistä sijoituksista ja hyödyttäisi eri­tyisesti vähäisillä hallinnollisilla resursseilla toimivia kehitysmaita. Pankkialaisuudelle ja veroparatiiseihin meneville rahavirroille voitaisiin määrätä sanktioita, joita OECD eh­dotti ensimmäisen kerran jo liki kymmenen vuotta sitten.

Kehitysmaiden kannalta tärkeää on se, missä päätöksiä tehdään. Pääomapaosta eni­ten kärsivien kehitysmaiden ääni ei kuulu rikkaiden maiden yhteistyöjärjestö OECD:ssä, mutta YK:ssa niilläkin olisi sananvaltaa. Myös kehitysmaiden talouspolitiikassa valtaa käyttäviltä Maailmanpankilta ja IMF:ltä tarvittaisiin enemmän aktiivisuutta. Toistaiseksi ne eivät ole edes kunnolla heränneet tutkimaan valtavaksi todettua ongelmaa.

Tutkimusta teettää myös kansainvälinen pääomapaon vastainen työryhmä, jossa Norja on ollut erityisen aktiivinen. Suomi voisi toteuttaa hallitusohjelmaansa jo tilaamalla ryh­män kautta paljon kaivattua lisätutkimusta pääomapako-ongelman kehitysvaiikutuksista.

PÄÄOMAPAKON VASTAINEN TYÖRYHMÄ NÄYTTÄÄ SUUNTAA

SUUNNANNÄYTTÄJÄNÄ PÄÄOMAPAKOON PUUTTUMISESSA TOIMII VALTIOIDEN VÄLINEN ASiantuntijaryhmä, jonka jäseneksi suomikin voisi liittyä.

► **SUOMI ON KUULUNUT VUODESTA 2007** täysjäsenenä uusia kehitysrahoituslähteitä käsittelevään yli 50 maan Leading Group on Solidarity Levies to Fund Development -ryhmään. Sen työskentelyssä laitton pääomapakko on ollut näkyvästi esillä aiheen käsittelyä varten perustetun oman työryhmän kautta.

Pääomapakkoa käsittelevä työryhmä on toiminut vuodesta 2009 nimellä Task Force on Financial Integrity and Economic Development. Työryhmästä ja sen taustalla olevasta ajatushautomosta on nopeasti tullut johtava kansainvälinen veronkiertoa ja pääomapakkoa tutkiva elin, koska maailmanjärjestöt ovat heränneet ongelman kartoittamiseen hitaasti.¹ Ryhmän toimintaa ohjaa asiantuntijapaneeli, jonka jäsenmaita ovat tällä hetkellä Alankomaat, Chile, Espanja, Norja, Ranska, Saksa ja Tanska.

Työryhmä on raporteissaan esittänyt muun muassa, että tiedot yritysten todellisista omistajista, päätösvalasta sekä tileistä on oltava yleisesti saatavilla julkisista rekistereistä. Monikansallisten yritysten tulisi ilmoittaa myyntinsä, voittonsa ja maksamansa verot jokaisen valtion tai lainsäädäntöalueen osalta, joissa niillä on toimintaa.

Ryhmä on myös ehdottanut, että verosopimuksissa sovitaisiin automaattisesta tiedonvaihdosta, siirtohinnoittelun menettelysääntöjen selvää tiukentamista sekä eri maiden tuomiokäytäntöjen yhtenäistämistä rahanpesurikoksissa. Tärkein rooli ryhmällä on ollut kuitenkin suunnannäyttäjänä muille kansainvälisille toi-

mijoille läpinäkyvämmän ja avoimemman talous- ja rahoitusjärjestelmän tutkijana ja edistäjänä.

SUOMIKIN VOISI PROFILOITUA

Matti Vanhasen II hallitus on hallitusohjelmassaan sitoutunut käymään aktiivista keskustelua uusista kehitysrahoituslähteistä. Hallitusohjelman sitoumusta on täydennetty hallituksen strategia-asiakirjassa vuodelta 2007. Siinä linjataan yksiselitteisesti, että YK-työssä ”ta-voitteena on [...] osallistua innovatiivisten rahoitusmekanismien kehittämiseen”. Vastaavasti OECD:ssä ”osallistutaan aktiivisesti kansainväliseen keskusteluun innovatiivisista rahoitusmekanismeista”.

Tähänastiset toimet eivät vielä ole vastanneet lupauksia. Suomi ei ole profiloitunut laittomaan pääomapakoon puuttumisessa eikä muissakaan aloitteissa. Raporttia kirjoitettaessa Suomi ei ollut lähtenyt mukaan esimerkiksi laitonta pääomapakkoa käsittelevän työryhmän asiantuntijapaneeliin. Erityisesti Norja on ollut ryhmässä aktiivinen ja tilannut sen kautta tutkimusta kehityksistä lähteistä laittomista rahavirroista. ◀

SUOSITUKSET

- Suomen tulee liittyä laittomia rahavirtoja tutkivan työryhmän jäseneksi ja tukea sen toimintaa.
- Suomen tulee tilata ryhmän kautta tutkimusta esimerkiksi laittomien rahavirtojen vaikutuksista Suomen kehitysyhteistyön pääyhteistyökumppanimaihin.

MAAKOHTAINEN KIRJANPITO RATKAISISI MONIA ONGELMIA

KESKEINEN KEINO PUUTTUA PÄÄOMAPAKOON OLISI SIIRTYMINEN MAAKOHTAISEEN KIRJANPITOON. NYKYISET KIRJANPITO- JA TILINPÄÄTÖSNORMIT MAHDOLLISTAVAT VOITTOJEN JA RISKIEN KIERRÄTTÄMISEN TYTÄRYHTIÖIDEN KAUTTA TAVALLA, JOKA ON OMAAN KANNUSTAMAAN VEROJEN VÄLTTELYYN, EPÄREHELLISEEN SIIRTOHINNOITTELUUN JA VEROPARATIISIRIKOKSIIN.

► **YRITYSTEN KIRJANPIDON AVOIMUUDEN** kasvattaminen olisi tärkeää laittomaan pääomapakoon puuttumiseksi, mutta myös yritystoimintaan liittyvien riskien vähentämiseksi.

Nykyisin kirjanpito- ja tilinpäätösnormit laatii yksityinen kirjanpitoalan ammattilaisista koostuva elin International Accounting Standards Board IASB, joka on rekisteröitynyt Delwaren veroparatiisiosavaltioon Yhdysvalloissa. IASB julkaisi standardinsa ensimmäisen kerran vuonna 2003. Kahta vuotta myöhemmin ne saivat lainvoiman Euroopan unionissa.

Arvostelijoiden mukaan IASB:n normit eivät ole riittäviä. Yritykset voivat normien puitteissa yhdistellä eri maiden tytäryhtiöiden tulokset maailmanlaajuisesti tai

alueelliseksi tulokseksi niin, ettei konsernin sisäisestä kaupasta paljastu juuri mitään.²

Tällä hetkellä kehitysmaiden hallituksilla ei usein ole resursseja eikä mahdollisuuksia tutkia monikansallisten yritysten tilejä selvittääkseen, mitä ja minkä verran veroja ne ovat maksaneet ja mitä niiden kuuluisi maksaa. Tämä on rikkaillekin maille usein hyvin vaikeaa.

Vastaavasti maiden kansalaiset, hallitusten toimia seuraavat järjestöt tai edes kansanedustajat eivät pysty selvittämään, millaisia sopimuksia heidän johtajansa yritysten kanssa solmivat. Yhteiskuntapolitiikan suunnittelun kannalta välttämätön talouden tutkimus ja ennustaminen on vaikeaa, usein jopa mahdotonta, koska yritysten toiminnasta ei saada tarvittavia tietoja.³

TIETOA SIIRTOHINNOITTELUSTA JA VOITTOJEN ALKUPERÄSTÄ

Pääomapaon hillitsemisen kannalta keskeinen parannus olisi vaatia yrityksiä yksilöimään tulonsa, voittonsa, veronsa, sijoituksensa, varallisuutensa ja velkansa jokaisen maan osalta, joissa niillä on toimintaa. Maakohtainen raportointi selventäisi konsernin sisäisen kaupan osuutta ja tarjoaisi tietoa siitä, missä voitot syntyvät.⁴

Maakohtainen tieto lisääisi avoimuutta, joka on välttämätöntä toimiville markkinoille ja jota ilman demokration ja oikeusvaltion periaatteiden on vaikea toteutua. Sijoittajien olisi helpompi kohdistaa investointejaan, kun heillä olisi käytössä parempaa tietoa yhtiöistä. Myös yritykset voisivat kertoa avoimemmin toiminnastaan ja suhteestaan ympäröivään yhteiskuntaan, jos kaikki pelaisivat samojen selkeiden sääntöjen mukaan.

Tähän mennessä maakohtaista kirjanpitoa on edistetty lähinnä vapaaehtoisuuteen perustuvilla aloitteilla. Poliittista painetta sitovimpiin ratkaisuihin on tullut kuitenkin muun muassa EU-parlamentilta.

VAPAAEHTOISJÄRJESTELYISTÄ KANSAINVÄLISEKSI STANDARDIKSI

Vapaaehtoisia aloitteita ovat muun muassa järjestöjen, YK:n ja yritysten 1990-luvun lopussa lanseeraama Global Reporting Initiative sekä Maailmanpankin Extractive

lista vaikutusta.

Kaivannaisteollisuuden avoimuuden lisäämisestä on käyty keskustelua pitkään esimerkiksi laajan Publish What You Pay -järjestökoalition sekä Maailmanpankin aloitteiden puitteissa. Loppuvuodesta 2007 Euroopan parlamentin talous- ja raha-asiainvaliokunta pyysi Euroopan komissiota ja IASB:tä valmistelemaan maakohtaiset raportointistandardit luonnonvarateollisuudelle. Parlamentin pääavausta arvosteltiin liian suppeaksi, sillä monet katsoivat, että vastaavien säädösten tulisi koskea kaikkia kansainvälisiä suuryrityksiä alasta riippumatta.

Euroopan parlamentti tarkistikin vuotta myöhemmin kantaansa ja kehotti komissiota pyytämään IASB:tä sisällyttämään standardeihin ”vaatimuksen kansainvälisten yritysten toimintaa kaikilla aloilla koskevasta maakohtaisesta raportoinnista”.⁶ Aiemmin kaukaisilta tuntuneet tavoitteet pääomapaon ratkaisemiseksi ovat viime vuosina keränneet yhä laajempaa suosiota.

Maakohtaisia kirjanpitosääntöjä ovat EU-parlamentin lisäksi vaatineet monet kehitysjärjestöt ja yksityishenkilöt kuten suursijoittaja George Soros, joka myös rahoittaa Publish What You Pay -koalition toimintaa.⁷ Tax Justice Network -tutkijaverkosto on tehnyt ehdotuksen maakohtaisten kirjanpitosääntöjen toteutustavasta. Kaikki tarvittava tieto on jo nyt olemassa yritysten sisällä eikä sen julkistaminen aiheuttaisi merkittäviä lisä-

Kaikki tarvittava tieto maakohtaisen kirjanpidon toteuttamiseksi on jo olemassa yritysten sisällä eikä sen julkistaminen aiheuttaisi merkittäviä lisäkuluja. Tarvitaan vain poliittista painetta järjestelmän käyttöönottoon.

Industries Transparency Initiative. Sitovia aloitteita ovat esittäneet yli 70 maassa toimiva Publish What You Pay -järjestökoalitio sekä Tax Justice Network -verkosto.

Global Reporting Initiative -raportointimalli painottaa yhteiskuntavastuuta ja kestävästä kehityksestä sekä edellyttää maksettujen verojen ilmoittamista maakohtaisesti. Valitettavasti hyvin harva yritys on kuitenkaan sisällyttänyt raportteihinsa tätä keskeistä tietoa.⁵ Ongelmana on vapaaehtoisuus: velvoite maakohtaisesta raportoinnista tulisi saada kansainväliseksi standardiksi ja sitä kautta osaksi kansallisia lakeja, jotta sillä olisi todel-

kuluja. Kilpailuhaittoja ei myöskään syntyisi, jos samat säännöt koskisivat kaikkia tiettyssä tai tietyissä maissa toimivia yrityksiä.

Yritysten pitäisi ehdotetussa maakohtaisessa kirjanpidossa ilmoittaa maat, joissa se toimii, tytäryhtiöiden nimet, keskeiset talousluvut jokaisesta tytäryhtiöstä sekä verot, joita kukin tytäryhtiö maksaa.⁸ Aloite on kerännyt tukea EU:n lisäksi myös talousvaikuttajilta kuten suursijoittaja George Sorokselta ja Britannian toiselta valtiovarainministeriltä Stephen Simmsiltä. ◀

KESKEISET KORJAUSTOIMENPITEET

- ▶ Maakohtaista kirjanpitoa tulee ajaa kansainväliseksi standardiksi, joka koskisi kaikkia monikansallisia yrityksiä.

PANKKISALAISSUUS VOIDAAN MURTTAA PAREMMALLA TIEDONVAIHDOLLA

TALOUSKRIISI JA G20-RYHMÄN AKTIVOITUMINEN ON PANNUT VAUHTIA RIKKAIDEN MAIDEN YHTEISTYÖJÄRJESTÖ OECD:N TEKEMÄÄN VEROPARATIISITYÖHÖN. KEHITYSMAAT EIVÄT KUITENKAAN HYÖDY TÄHÄNASTISISTA TOIMENPITEISTÄ.

► **G20-MAIDEN JOHTAJAT LUPASIVAT** Lontoon-kokouksessaan huhtikuussa 2009 rakentaa tulevaisuuden rahoitusmarkkinoille ”vahvemman sekä globaalisti yhteisemmän valvonta- ja säätelyrakenteen”. Julistuksen mukaan maailma on matkalla kohti ”suurempaa johdonmukaisuutta ja tehokasta yhteistyötä maiden välillä”.

Ennen ja jälkeen huhtikuun G20-kokousta taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD laati niin sanottuja mustia ja harmaita listoja yhteistyöhaluttomille veroparatiiseille. Ensimmäisen kerran samantyyppisiä listoja julkaistiin jo vuosituhaten vaihteessa.

Vuoden 2000 raportissaan OECD listasi jäsenmaissaan olevan käytössä 47 haitallista verolakia tai toimintatapaa.⁹ Jotkut niistä poistettiin listalta jatkoselvitysten myötä. Osa lopetettiin ja toisia muokattiin niin, että haitallisiksi katsotuista ominaisuuksista päästiin eroon. Lisäksi järjestö nimesi 41 OECD-alueen ulkopuolista veroparatiisia.

Listat eivät juurikaan auttaneet suitsimaan veroparatiisitaloutta tuolloin eikä samantyyppisten listojen voi odottaa tehoavan juurikaan paremmin nykyään. Global Financial Integrity -ajatushautomon tutkimuksen mukaan esimerkiksi kehitysmaista lähtevät laittomat rahavirrat kasvoivat 18,2 prosentin vuosivauhdilla 2002–2006 välisenä aikana.¹⁰

VAIKEASTI TOTEUTETTAVA VEROTIEDONVAIHTO

OECD:n työ perustuu veroparatiisilistoihin, joilta pois pääsemiseksi veroparatiisien tulee solmia kahdenvälisiä sopimuksia tietojen vaihdosta muiden valtioiden kans-

sa. Ensimmäiset sopimukset solmittiin vuonna 2007.

Kun G20-maat keväällä 2009 arvostelivat pankkisalaisuutta, tiedonvaihtosopimusten määrä yli kaksinker-taistui lyhyessä ajassa. Niiden kokonaismäärä ylitti syyskuun aikana jo sadan ja kasvaa edelleen nopeasti.¹¹ Käytännössä kaikki veroparatiiseiksi luokitelluista valtioista ovat sittemmin luvanneet lisätä avoimuutta ja verotukseen liittyvää tiedonvaihtoa.¹²

Esimerkiksi harmaalta listalta pois pääsyyn riittää kuitenkin 12 kahdenvälisen tiedonvaihtosopimuksen solmiminen minkä tahansa muun maan tai autonomisen alueen (esimerkiksi Fär-saarten) kanssa. Sopijaosapuolet sitoutuvat vaihtamaan keskenään tietoja, jos veroparatiisissa epäillään olevan jonkin rikollisen varoja.

Tiedonvaihto on käytännössä vaikeaa ja aikaa vievää. Lisäksi viranomaisten todistusvastuu on suuri, koska tietojen saaminen edellyttää tarkkaan yksilöityä rikos-epäilyä. Esimerkiksi vuodesta 2001 asti voimassa ollut sopimusta Yhdysvaltojen ja Jersey saaren välillä oli lokakuuhun 2008 mennessä hyödynnetty vain neljä kertaa.¹³

Suhteellisesti eniten veroparatiisien luomasta varjotalousesta kärsivät köyhimmät kehitysmaat eivät pysty tiedonvaihtosopimuksia neuvottelemaan tai soveltamaan. Pohjoismaatkin liittoutuivat yhdeksi ryhmäksi, jotta saivat kokoon sopimusten neuvotteluun vaadittavat resurssit ja poliittista painoarvoa.

SANKTIOT TOIMISIVAT VAPAAEHTOISUUTTA PAREMMIN

Veroparatiisien nykyisille mustille listoille ja niiden

MAINE ”PUHDISTUU” PARATIISIEN KESKINÄISELLÄ YHTEISTYÖLLÄ

OECD:n ylläpitämien veroparatiisilistojen lyhentymisen on kerännyt paljon pääosin positiivista huomiota. Vähemmälle huomiolle on jäänyt se, että miten esimerkiksi ns. harmaalta listalta pois pääsyyn oikeuttavat 12 tiedonvaihtosopimusta on saatu kasaan.

Ääriesimerkistä käyvät Monacon kumppanimaat: Andorra, Bahama, Belgia, Itävalta, Liechtenstein, Luxemburg, Ranska, Qatar, Saint Kitts ja Nevis, Samoa, San Marino ja Yhdysvallat. Monaco on siis sopinut tietojen vaihdosta käytännössä lähes yksinomaan toisten veroparatiisien kanssa. Tällöin sopimukset jäävät helposti kuolleiksi kirjaimiksi.

Saint Kitts ja Nevisin pääministe-

ri Denzil L. Douglas totesi syyskuussa 2009 Monacon kanssa solmitun verosopimuksen ”varmistavan, että St. Kittsin rahoitusmarkkinasektori saavuttaa nyt kansainvälisen yhteisön korkeimmat normit”.¹⁴ Lausunto kuvasi osuvasti sitä, että normit eivät ole kovin korkeita.

Verokeitaiden eräs vaihtoehto on yhteistyö keskitetysti neuvottelevan pohjoismaisen maaryhmän kanssa. Yhdellä neuvotteluprosessilla saadaan kerralla kasaan seitsemän sopimusta, sillä mukana ovat myös Grönlanti ja Fär-saaret. Esimerkiksi Aruba tarvitsi Pohjoismaiden lisäksi sopimukset vain Alankomaiden Antillien, Saint Kitts ja Nevisin, Saint Vincent ja Grenadinen sekä Yhdysvaltojen kans-

sa päästäkseen pois listalta.

Jo yksin sopimuksia solmineiden maiden kokoonpano paljastaa listojen heikkouden. Pohjoismaat voivat hyötyä sopimuksista joissain yksittäisissä rikostapauksissa. Kehitysmaiden hyödyt jäävät joka tapauksessa ole-mattomiksi.

Maailmassa on mittaustavasta riippuen 50–70 veroparatiisia, joiden tulisi neuvotella tiedonvaihtosopimuksia paitsi keskenään, myös yli 100 muun valtion kanssa. Lisäksi sopimuksia pitäisi myös hyödyntää tehokkaasti, mikä ei tämänhetkisessä järjestelmässä onnistu. Marraskuuhun 2009 mennessä sopimuksia oli solmittu vain 164.¹⁵

edistämälle kahdenväliselle tiedonvaihdolle on olemassa vaihtoehtoja. Tiedonvaihto voisi yksittäisten sopimusten sijaan perustua myös monenkeskiseen järjestelmään, jossa tiedot kulkisivat keskitetysti yhden tahon kautta.

Järjestelmästä voitaisiin rakentaa automaattinen, jolloin tiedot saataisiin aina kun niitä tarvitaan ilman hankalaa lupamenettelyä. EU:lla on jo nyt käytössä automaattinen tiedonvaihto viranomaisten välillä pankkitalletuksista ja järjestelmässä on mukana myös EU:n ulkopuolisia veroparatiiseja.

Myös OECD itse on ajanut aikoinaan kattavampia, velvoittavia malleja. OECD luonnosteli jo vuonna 1988 malisopimuksen automaattisesta, monenkeskisestä tiedonvaihdosta, mutta sopimukseen on liittynyt vain harvoja valtioita. Se voisi kuitenkin toimia pohjana uudelle järjestelmälle, jonka pitäisi olla avoin myös kehitysmailla.¹⁶

OECD on ajanut myös sanktioita pankkialaisuusmaille. Järjestö julkaisi vuonna 1998 käännteentekevän raportin globaalin verokilpailun haittavaikutuksista.¹⁷ Samoihin aikoihin järjestö käynnisti haitallisten verokäytäntöjen suitsimiseen tähtäävän ohjelman, joka pyrki lisäämään reilua kilpailua, avoimuutta ja tiedonvaihtoa.¹⁸

Aloitteeseen kuului muun muassa sanktioita, kuten

haittaveroja, yhteistyöhaluttomia veroparatiiseja vastaan. Tällaisena kyse olisi ollut vallankumouksellisesta toimesta pankkialaisuuden murtamiseksi.

Ohjelmasta tuli kuitenkin vapaaehtoinen, kun erityisesti USA ja Iso-Britannia asettuivat vastustamaan sitä. Kiinnostavaa kuitenkin oli, että ennen veroparatiisien käynnistämää aktiivista lobbausta aloitetta vastaan esimerkiksi George W. Bushin hallinto suhtautui siihen varsin avoimesti.¹⁹

Vesitetyn aloitteen suositukset eivät puutu OECD-maiden ulkopuolella tapahtuvaan verojen välttelyyn tai pääomapakoon eivätkä velvoita jäsenmaita automaattiseen tiedonvaihtoon. Verotietoja luovutetaan valtioiden välillä ainoastaan yksilöidystä pyynnöstä. Menettelytapa on hidas ja kömpelö rikkaillekin maille.²⁰

Huhtikuun 2009 G20-kokouksen päätöksiin kirjattiin kompromissimuotoilu monenkeskisen tiedonvaihdon puolesta. Maat sitoutuivat tekemään vuoden loppuun mennessä suunnitelman, joka auttaisi kehitysmaita hyötymään globaalista yhteistyöstä veroasioissa. Puoli vuotta myöhemmin Pittsburghissa G20 viittasi enää ”mahdollisuuteen käyttää monenkeskistä työkalua”. Työn täytyy jatkua, jotta pääomapako-ongelma saadaan ratkaistua. ◀

G20-maiden johtajat julistivat pankkialaisuuden ajan päättyneeksi huippukokouksessaan Lontoossa huhtikuussa 2009. Käytössä kehitysmaita hyödyttävien uudistusten tekemisessä ei ole pidetty kiirettä.

KESKEISET KORJAUSTOIMENPITEET

- ▶ OECD:n ehdottamalle automaattiselle, monenkeskiselle tiedonvaihdolle veroasioissa tulee antaa poliittista tukea ja järjestelmää tulee kehittää kehitysmaiden tarpeet huomioiden.
- ▶ Pankkialaisuusmaille ja niihin meneville rahavirroille tulee asettaa sanktioita.

VALTAA YK:N VEROKOMITEALLE

YK-JÄRJESTELMÄN KAUTTA VOITAIISIIN SAADA AIKAAN KAIKKIIN VALTIOIHIN PÄTEVIÄ SÄÄNTÖJÄ. ENSI-ASKELEENA JO OLEMASSA OLEVASTA YK:N VEROKOMITEASTA PITÄISI TEHDÄ HALLITUSTENVÄLINEN ELIN. RIKKAAT MAAT OVAT TOISTAISEKSI SUHTAUTUNEET EPÄILLEN YK:N ROOLIN KASVATTAMISEEN.

► **VEROKYSYMYKSET NOUSIVAT** näkyvästi YK:n asialistalle vuoden 2002 kehitysrahoituskonferenssissa Monterreyssä. Tuolloin maailman valtiot sitoutuivat julistuksen tasolla edistämään kehitysmaiden mahdollisuuksia kerätä kotimaisia resursseja, parantaa tuottavuutta ja vähentää pääomapakoa. Aihetta on sen jälkeen käsitelty useammassa YK-huippukokouksessa ja yhä vahvemmin äänenpainoin. Käytännön toimenpiteet ovat jääneet vähäisemmiksi.

Pääomapakoon puuttumisen kannalta keskeisin maailmanjärjestön elimistä on jo vuonna 1968 perustettu YK:n verokomitea. Asiantuntijoista koostuva komitea tarkastelee verosopimuksia, verojen välttelyä, veronkiertoa ja pääomapakoa, edistää kansainvälistä verotusyhteistyötä ja tukee kehitysmaiden veroviranomaisia. Komiteassa on tällä hetkellä 25 jäsentä, joista 10 tulee rikkaista valtioista ja 15 kehitys- ja siirtymätalousmaista.

Vuoden 2007 lopulla verokomitea alkoi käsitellä kansainvälisen veronkierron vastaisen yhteistyön tiivistämiseen tähtäävää YK:n menettelysääntöä. Menettelysäännöt määrittelevät sekä valtioille että yksityisille toimijoille minimistandardit, joita tulisi soveltaa pääomapaon, verojen välttelyn ja veronkierron kitkemiseksi. Ohjeisto sinänsä sai paljon kannatusta, mutta sen sovellu-

tustenväliseksi elimeksi, jolla on käytettävissään lisäresursseja veronkierron kansainvälisen torjunnan toteuttamiseksi yhdessä OECD:n kanssa.²¹

YK:n vuoden 2008 kehitysrahoitushuippukokouksen loppuasiakirjassa ohjeistoa ei kuitenkaan mainita. Dohassa järjestetyssä kokouksessa verokomitean vahvistamista kannatettiin. Loppuasiakirjassa todetaan epämääräisesti, että ”harkitsemme YK:n verokomitean vahvistamista päivittämällä se hallitustenväliseksi elimeksi.”²² Yksityiskohdista päättäminen jäi YK:n talous- ja sosiaaliasiain komitean ECOSOC:in vastuulle. Lopputulos oli tätä raporttia kirjoittaessa vielä osin auki.

YK:N VAHVUUS ON SEN HEIKKOUS

YK:n suurin vahvuus, kaikkien maailman valtioiden tasapuolinen edustus, on tavallaan myös sen suurin heikkous. Etenkin isoimmat ja vauraimmat maat pitävät YK:ta pikemminkin keskustelukerhona kuin konkreettista politiikkalinjauksista sopimisen areenana.

YK-järjestelmässä jokaisella valtiolla on yleensä yksi ääni, mikä ei sovi johtorooliin tottuneille maille. Siksi ne pyrkivät sopimaan keskeisistä linjauksista keskenään – esimerkiksi G8:n tai G20:n tapaisissa epämuodollisissa ryhmissä – ja odottavat muun maailman hyväksyvän

Vaikka rikkailla teollisuusmailla on paljon sananvaltaa, OECD ei voi saattaa voimaan kaikkiin maailman valtioihin päteviä säännöksiä. Siihen pystyisi YK, jos sen annetaan toimia veroasioissa.

sala haluttiin rajata vain verojen välttelyyn ja jättää veronkierto normiston ulkopuolelle.

Syyskuussa 2008 Euroopan parlamentti antoi tuken- sa YK-ohjeistolle. Se kehotti niin Eurooppa-neuvostoa kuin unionin jäsenmaitakin edistämään verotietojen automaattista vaihtamista koskevan periaatteen maailmanlaajuisesta soveltamisesta. Lisäksi parlamentti toivoi YK:n asiantuntijakomitean kehittämistä aidoksi halli-

tehdyt päätökset.

OECD nähdään YK:hon verrattuna usein tehokkaana, mutta veroasioissa näin ei aina ole. Sen jäsenkuntaan kuuluu useita veroparatiiseja, jotka voivat estää tai hidastaa monia aloitteita. Ongelmana on lisäksi se, että kehitysmaiden ääni ei teollisuusmaiden OECD:ssä kuulu. ◀

KESKEISET KORJAUSTOIMENPITEET

- YK:n verokomiteasta pitäisi tehdä hallitustenvälinen elin, joka pystyisi tehostamaan kansainvälistä yhteistyötä veroasioissa – mukaan lukien rikkaiden ja kehitysmaiden välinen yhteistyö.

MAAILMANPANKKI JA IMF OVAT UUDISTUNEET HITAASTI

AKTIIVISEMPI YHTEISTYÖ JA TIETOJENVAIHTO VALTIOIDEN VÄLILLÄ EI RIITÄ PÄÄOMAPAON RATKAISEMISEEN, ELLEIVÄT MYÖS KEHITYSMAIDEN KANNALTA KESKEISET TALOUSJÄRJESTÖT MAAILMANPANKKI JA IMF OTA ONGELMAA TOSISSAAN.

► **KANSAINVÄLINEN VALUUTTARAHASTO IMF** ohjailee monin tavoin etenkin köyhien ja velkaantuneiden valtioiden talous- ja veropolitiikkaa. IMF kannustaa yhä kehitysmaita pidättäytymään pääoman liikkeiden kontrollista. Järjestö esimerkiksi ohjeistaa köyhiä maita vapauttamaan pääomataseensa sekä purkamaan rahoitusmarkkinoiden sääntelyä entisestään.

Pääomataseen vapauttaminen johtaa valvonnan häviämiseen sekä oman maan kansalaisten ulkomaisten rahaliikkeiden että ulkomaisten maahan suuntaamisen sijoitusten osalta. Rahoitusmarkkinoiden sääntelyn purku puolestaan vähentää valtioiden mahdollisuuksia seurata kansainvälisiä rahavirtoja ja vaikuttaa niihin.²³

Finanssikuplan puhjettua on yleisesti myönnetty, että markkinoiden itsesääntely ei riitä. Tämä huomio ei kuitenkaan ole saanut rahoituslaitoksia oleellisesti uudistamaan periaatteitaan.²⁴

Kehitysmaita neuvotaan myös poistamaan tuontituloja ja korvaamaan näin menetettyjä tuloja kulutusveuroilla, jotka kohdistuvat usein erityisesti köyhimpiin ihmisiin.

LAINAEHDOT VAIKEUTTAVAT KESTÄVÄÄ VEROTUSTA

Ulkomaiselle avulle ja etenkin lainoille asetetaan usein tiukkoja talouspoliittisia ehtoja. Esimerkiksi Kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n lainojen saaminen on perinteisesti edellyttänyt julkisten menojen leikkauksia, veronalennuksia, yksityistämistä sekä kansainvälisen

kaupan ja rahan liikkeiden vapauttamista.

Rahoituslaitokset ja erityisesti IMF on luvannut hölmentää jopa rahaston oman arviointitoimiston kritisoi-mia lainaehdoja, mutta syyskuun 2008 ja kesän 2009 välillä myönnetyissä kriisilainoissa tämä ei vielä näkynyt.²⁵

Käytännössä samat ehdot pätevät lähes kaikkeen ulkopuoliseen rahoitukseen: useimmat kansainväliset järjestöt ja yksittäiset avunantajamaat seuraavat omissa rahoituspäätöksissään IMF:n linjaa.

Tilanteen ongelmallisuus on tullut entistä näkyvämmäksi maailmanlaajuisen talouskriisin myötä. Kansainvälinen kauppa ja ulkomaiset sijoitukset ovat romahtaneet eikä valtaosalla kehitysmaita ole ollut varaa elvyttää talouttaan länsimaiden tavoin.

Ulkopuolista rahoitusta myönnetään kitsaasti julkisia menoja kasvattavaan suhdannepolitiikkaan. Tässä suhteessa kansainvälisten rahoituslaitosten linja ei ole muuttunut kuten ei useimpien avunantajamaidenkaan, vaikka ne ovat omassa talouspolitiikassaan alkaneet kriisin myötä suosia elvyttävää politiikkaa ja markkinoiden parempaa säätelyä.²⁶

ALOITTEITA ON, MUTTA JOHDONMUKAISUUTTA TARVITAAN

Maaailmanpankin käynnisti vuonna 2007 Stolen Assets Recovery -ohjelman (StAR), jonka avulla on tarkoitus hankkia takaisin korruptoituneiden johtajien varastamia ja ulkomaille siirtämiä julkisia varoja. Ohjelma on

YRITYKSET VIEVÄT ENEMMÄN KUIN TUOVAT

ULKOMAISTEN SIOJITUSTEN JA POISTUVIEN VOITTOJEN SUHDE JOISSAKIN AFRIKAN MAISSA VUOSINA 1995–2003

Maailmanpankki, IMF ja monet muut avunantajat kannustavat kehitysmaita houkuttelemaan ulkomaisten yritysten investointeja alueelleen muun muassa veroetujen avulla. Investointeja tarvitaan usein kipeästi, mutta niiden hyödyt voivat jäädä pieniksi, mikäli niistä syntyneet voitot siirretään voittopuoleisesti ulkomaille.

Miljoonia euroja

BOTSWANA

Suorat ulkomaiset sijoitukset: 835
Ulkomaille kotiutetut voitot: 4 980
Erotus: 4 145

GABON

Suorat ulkomaiset sijoitukset: 725
Ulkomaille kotiutetut voitot: 3 040
Erotus: 2 315

NIGERIA

Suorat ulkomaiset sijoitukset: 9 545
Ulkomaille kotiutetut voitot: 10 965
Erotus: 1 420

KONGON DEMOKRAATTINEN TASAVALTA

Suorat ulkomaiset sijoitukset: 1 435
Ulkomaille kotiutetut voitot: 2 455
Erotus: 1 020

MALI

Suorat ulkomaiset sijoitukset: 715
Ulkomaille kotiutetut voitot: 725
Erotus: 10

 Suorat ulkomaiset sijoitukset
 Ulkomaille kotiutetut voitot

LÄHDE:
SINGH, KAVALJIT (2006)

KEHITYSPANKKIEN OMAT VEROPARATIISI-SIOJITUKSET SYÖVÄT USKOTTAVUUTTA

Maailmanpankin ja alueellisten kehityspankkien kuten Aasian kehityspankin (ADB) veroparatiisien kautta kanavoitut sijoitukset ovat keränneet yhä laajempaa kansainvälistä huomiota. Pankit ovat kanavoineet kehitysmaiden yksityissektorin tukemiseksi tarkeitteja lainoja Caymansaarten ja muiden veroparatiisien kautta.

Kyse on pääomasijoitusrahastoista, jotka sijoittavat rahaa lupaaviin paikallisiin yrityksiin tuottaen voittoa kehityspankeille ja pääomia kasvuyrityksille. Esimerkiksi Aasian kehityspankki on sijoittanut 617 miljoonan yhdysvaltain dollarin edestä rahaa 37 pääomasijoitusrahastoon, joista osa on rekisteröity Caymansaarille ja joita hallinnoidaan Hongkongista käsin.²⁹

Mittavasta sijoituskokonaisuudesta vastaa kaksi ADB:n yksityisen sektorin osaston työntekijää. Pankin keinot vai-

kuttaa sijoituspäätöksiin ovat olemattomat: se ei voi vetää sijoituksiaan pois kymmeneen vuoteen eikä pankilla ole veto-oikeutta rahastojen toiminnassa. Rahastojen dokumentaatio on usein puutteellista, eikä ympäristö- ja sosiaalisia standardeja oteta huomioon.

Veroparatiisisijoitukset ovat johdonmukaisuusongelma Maailmanpankille ja alueellisille pankeille. Veroparatiisien hyödyntäminen vie uskottavuutta, kun pankit ovat hiljalleen heräämässä laitoman pääomapaon ja veroparatiisien kehitysmaalle aiheuttamiin ongelmiin.

Sen sijaan Pohjoismaat ovat jo havahtuneet veroparatiisisijoitusten ongelmiin. Ruotsi ilmoitti heinäkuussa 2009 asettavansa väliaikaisen kiellon kaikelle Ruotsin kehitysyritysmäärärahojen kanavoinnille veroparatiisien kautta. Käytännössä tämä koskee esimerkiksi sijoitusrahastoja. Hallitus on

myös tekemässä selvitystä mahdollisista jatkotoimenpiteistä.³⁰

Tanskalainen eläkerahasto ATP linjasi kehitysyritysjärjestö IBISin loka-kuussa 2009 järjestämän seminaarin jälkeen, että yritysten pitäisi ehdottomasti ottaa veronmaksu mukaan osaksi niiden normaalia yritys- ja yhteiskuntavastuuta, ja teema herättää kasvavaa kiinnostusta eri ministeriöissä.

Norja on ollut tässäkin asiassa edelläkävijä. Esimerkiksi Norjan valtiollisen öljyrahaston veroparatiisisijoitusten vähentämistä on selvitetty jo pitkään. Kehitysministeri Erik Solheim on muun muassa velvoittanut kehitysyritysoveroja kanavoivaa Norfundia selvittämään afrikkalaisia investointikohteita, joihin sijoittamiseen ei tarvitse käyttää veroparatiisiyhtiöitä.³¹

tärkeä askel pääomapaon vastaisessa kamppailussa. Se ei kuitenkaan käsittele lainkaan varastettuja varoja hallinnoivien ihmisten, pankkien ja finanssikeskusten vastuuta, vaikka niiden rooli tilanteen synnyssä ja ylläpidossa on ollut merkittävä.

Toinen suuri puute on, että Maailmanpankki keskittyy ainoastaan korruptioon liittyviin rahavirtoihin. Pankki jättää siten huomioimatta monikansallisten yritysten veronkierron, jossa liikkuu merkittävästi suurempia summia.

Maailmanpankki ja IMF pyrkivät avustamaan kehitysmaita niiden hallintojärjestelmien kohentamisessa. IMF tarjoaa esimerkiksi teknistä apua veroviranomaisille ja Maailmanpankki lainoittaa hallinnon kehittämishankkeita.²⁷ Tämä voi olla hyvää työtä, mutta sen arvoa vähentää erityisesti IMF:n osalta kehitysmaiden ohjeistaminen esimerkiksi yhtiöverojen leikkauksiin.²⁸

Laittomaan pääomapakoon puuttuminen edellyttää myös lisätutkimusta, ja Maailmanpankillä sekä IMF:llä on hyvin resursoituneita tutkimusosastot. Molempien tutkimustoiminta laittomasta pääomapaosta on kuitenkin ollut vähäistä. Norjan hallitus tilasi Maailmanpankilta aihetta käsittelevän tutkimuksen ja tarjoutui rahoittamaan sen, mutta hanke on edennyt hitaasti. ◀

EU VOISI OTTAA JOHTOROLIN

EUROOPAN UNIONILLA OLISI HALUTESSAAN MAHDOLLISUUS OTTAA JOHTOROLIN PÄÄOMAPAON VASTAISESSA TAISTELUSSA. EU:SSA SOVITUT PELISÄÄNNÖT VAIKUTTAVAT SUORAAN UNIONIN 27 JÄSENMAAHAN JA EPÄSUORASTI LÄHES KOKO MAAILMAAN. LISÄKSI EU-MAILLA ON PALJON VALTAA KANSAINVÄLISISSÄ JÄRJESTÖISSÄ.

► **ISON-BRITANNIAN GORDON BROWN**, Ranskan Nicolas Sarkozy ja Saksan Angela Merkel ovat vaatineet näytävästi veroparatiisien sulkemista ja laittomien rahavirtojen tukkimista. Ranska on muun muassa luvannut, että kaikki ranskalaispankit vetäytyvät veroparatiiseista maaliskuuhun 2010 mennessä.³²

Aloitteita on tehty EU:n puitteissa ennenkin. Unionissa on viimeisen kymmenen vuoden aikana ollut meillä useampia veroparatiisitalouden torjuntaan liittyviä hankkeita. Unionin jäsenmaat sitoutuivat esimerkiksi jo vuonna 1997 kitkemään muiden maiden kannalta haitallisia verokäytäntöjä ja pidättymään uusien kehittelyistä.³³

EU:n työryhmä listasi vuonna 1999 kaikkiaan 66 ”mahdollisesti haitallista” – käytännössä veroparatiisin tunnusmerkit täyttävää tai menettelysääntöjen vastaista – verotuskäytäntöä unionin alueella. Monet näistä käytännöistä on sittemmin lopetettu, uudistettu tai todettu haitattomiksi, kuten esimerkiksi yksi Ahvenanmaalla käytössä ollut yritysverojärjestely.

Myös Euroopan komissio on suosittanut veroparatiisirakenteiden avaamiseen ja parempaan johdonmukaisuuteen veroparatiiseihin liittyvässä politiikassa. Niin sanottu säästödirektiivi edellyttää puolestaan automaattista verotietojen vaihtoa unionimaiden kesken.³⁴ Tämä vaikeuttaa EU:n sisällä tapahtuvaa veronkiertoa, vaikka ei sitä yksin estäkään.

KESKEISET KORJAUSTOIMENPITEET

- Maailmanpankkia ja IMF:ää on velvoitettava tutkimaan nykyistä paremmin laittoman pääomapaon ja veroparatiisien kehitysmalleille aiheuttamia ongelmia.
- Maailmanpankkia ja IMF:ää on velvoitettava lopettamaan kehitysmaiden kannustaminen arvonalisäveron kaltaisten kulutusverojen käyttämiseen korvaavana tulonlähteenä sekä veroetuuksien tarjoamiseen ulkomaisten sijoitusten houkuttelemiseksi.
- Maailmanpankin laittomasti maasta siirrettyjen varojen takaisin perimiseen pyrkivää StAR-ohjelmaa tulee laajentaa niin, että se huomioi myös veronkiertoon liittyvät kaupallisten yritysten laittomat rahavirrat.

Dohan kehitysrahoituskokouksen alla syyskuussa 2008 Euroopan parlamentti hyväksyi suositukset EU:n yhteiseksi linjaksi kehitysrahoituksen suhteen. Parlamentti kehotti ”komissiota sisällyttämään politiikkoihinsa pääomapakoa ehkäiseviä toimenpiteitä [...], jotta voitaisiin sulkea veroparatiisit, joista osa sijaitsee EU:n alueella tai toimii tiiviissä yhteydessä jäsenvaltioiden kanssa.”³⁵

Positiivista on esimerkiksi se, että Belgia aikoo lopettaa pankkisalaisuutensa vuoteen 2011 mennessä ja Kypros on höllentänyt salaisuuslakejaan.

EU ja sen johtajat näyttävät toimeliailta, mutta EU-toimilla on toistaiseksi ollut vain vähän vaikutuksia kehitysmaista lähtevään pääomapakoon. Euroopan pitäisi ensitöinään siivota ”kotipesä”.

Yleisissä mielikuvissa veroparatiisit liitetään usein Bermudan kaltaisiin trooppisiin saariin tai Sveitsin alppimaiseen, mutta verokeitaita sijaitsee myös EU:ssa. Joidenkin arvioiden mukaan Lontoon liike-elämän keskus eli City on jopa maailman suurin veroparatiisi.

Euroopan unionin toimintamahdollisuudet ovat kuitenkin rajalliset, koska jäsenmaat päättävät verotuksestaan hyvin pitkälle itsenäisesti. EU:n toimilla on ollut vain rajallinen vaikutus kehitysmaiden pääomapakoongelman ratkaisuun.

Vaikka jonkin verran edistystä on tapahtunut, eivät EU-maat ole pystyneet kunnolla sopimaan edes unionin sisäisen veroparatiisiongelman ratkaisusta. EU on merkittävä laittomien rahavirtojen vastaanottaja-alue, jossa sijaitsee useita verokeitaita. Niistä tunnetuimpia lienevät Alankomaat, Belgia, Luxemburg, Irlanti ja Iso-Britannia.

Joidenkin arvioiden mukaan maailman suurin veroparatiisi on Lontoon liike-elämän keskus eli City. Se on pankkien, vakuutusyhtiöiden, kirjanpitofirmojen ja rahoituskonsulttien pitkälti hallitsema itsehallintoalue, "valtio valtion sisällä".³⁶

EUROOPAN INVESTOINTIPANKKI KÄYTTÄÄ VEROPARATIISEJA

Unionin alainen Euroopan investointipankki EIB rahoittaa enenevässä määrin myös Euroopan ulkopuolisia hankkeita. Vuosina 2004–2008 pankki lainasi yli viisi miljardia euroa Ison-Britannian, Ranskan ja Alankomaiden suurimmille veroparatiisiasiakkaille sekä 210 miljoonaa euroa verokeitaita hyödyntäville afrikkalaisrahaistoille. Myös monet EIB:n tukemista infrastruktuurihankkeista kehitysmaissa on liitetty kansainväliseen veronkiertoon.³⁷

Pankki tiukensi veroparatiisipolitiikkaansa heinäkuussa 2009.³⁸ Linjantarkistuksen taustalla oli pyrkimys yhtenäistää käytännöt vastaamaan G20-ryhmän uusia

periaatteita, mutta Counter Balance -kansalaisjärjestökoalition aktiivinen kampanjointi lienee myös vaikuttanut.

Jatkossa EIB:n rahoitusta myönnetään veroparatiiseihin ainoastaan, mikäli kyseessä oleva taloudellinen toiminta tapahtuu tosiasiallisesti niiden alueella. EIB vaatii myös veroparatiiseissa sijaitsevia asiakasyhtiöitä siirtymään toisaalle.

Vaikka Euroopan investointipankki meneekin pidemmälle kuin monet muut kansainväliset rahoitusinstitutiot, senkään toimia ei voi pitää riittävinä. Perusongelma on edelleen OECD:n ongelmalliseksi todettujen veroparatiisilistojen kuuliainen seuraaminen. Se heikentää EIB:n tehokkuutta pääomapaon ja veronkierron vastaisessa toiminnassa. EIB jättää myös paljon tulkinnanvaraa siihen, mitä on verokeitaassa toimivalta rahoitusfirmalta edellytettävä "tosiasiallinen" liiketoiminta itse keitaassa. ◀

KESKEISET KORJAUSTOIMENPITEET

- ▶ EU:n tulisi puuttua tiukemmin unionin sisällä voimassa oleviin haitallisiin verokäytäntöihin. Hyviä aloituspaikkoja olisivat esimerkiksi Irlanti, Lontoon City sekä unionin liitännäisalueista Mansaari ja Jersey.
- ▶ EU:n parlamentin ja komission tulisi tukea laittoman pääomapaon ja veroparatiisiongelman ratkaisemisen vaatimia aloitteita, kuten maakohtaisten kirjanpitosääntöjen käyttöönottoa.
- ▶ Euroopan investointipankin ja EU:n jäsenmaiden tulee etsiä vaihtoehtoja veroparatiisien kautta tehtäville sijoituksille.

Kehityksmaissa epävirallisen talouden osuus, josta ei kerry verotuloja, on paljon suurempi kuin teollisuusmaissa. Iso osa siitä on kuitenkin "normaalia" tai yleisesti hyväksyttävää, kuten torikauppa Kambodhan pääkaupungissa Phnom Penhissa.

LUKU 4:

KESTÄVÄN VEROTUKSEN PAIKALLISET HAASTEET

EPÄVIRALLISEN TALOUDEN SUURI MERKITYS, HALLINNON PUUTTEELLISET RESURSSIT, KORRUPTIO... KEHITYSMAIDEN KESTÄVIEN VEROTULOJEN TURVAAMISEN TIELLÄ ON MYÖS MAIDEN SISÄISIÄ ONGELMIA.

KEHITYSMAITA VOIDAAN TUKEA MUUN MUASSA VAHVISTAMALLA NIIDEN VEROHALLINTOA. TARVITAAN MYÖS MUUTOKSIA LUUTUNEISIIN AJATTELUTAPOIHIN: KEHITYSMAILLE ON MARKKINOITU VERONALENNUKSIA ULKOMAISTEN INVESTOINTIEN HOUKUTTELEMISEKSI, MUTTA NIIDEN HYÖDYT OVAT OLLEET KYSEENALAISIA.

TULLIMAKSUJEN NOPEA POISTAMINEN KAUPPASOPIMUSTEN EHTONA ON PUOLESTAAN JOHTANUT TULOJEN LIIAN NOPEAAN PUDOTUKSEEN.

► **VAIKKA RAHASSA MITATTUNA** ehdottomasti suurimmat ongelmat kehitysmailla aiheutuvat monikansallisten yritysten verojärjestelyistä, ei muita haasteita ole syytä väheksyä. Kehitysmaiden sisäiset ongelmat ovat yksi syy keräämättä jääviin verotuloihin. Niitä luultiin pitkään jopa suurimmaksi syyksi – vasta tutkimuksen lisääntyminen laittomasta pääomapaosta on kumonnut tätä myyttiä.

Vuonna 2000 verotulot vastasivat keskimäärin 13 prosenttia kaikkein köyhimpien eli LDC-maiden bruttokansantuotteesta.¹ Tämä on vain hieman yli kolmannes vauraiden teollisuusmaiden keskiarvosta eli 36 prosentista.² Esimerkiksi palkoista maksettavien suorien verojen osuus on kehitysmaissa erityisen pieni, kahdesta kuuteen prosenttia bruttokansantuotteesta. Rikkaissa maissa osuus vaihtelee 12 ja 18 prosentin välillä.³ Nämä verot on usein porrastettu tulotason mukaan ja ne auttavat siten tasaamaan tulonjakoa köyhien ja rikkaiden välillä.

Action Aid -järjestö on laskenut, että mikäli kaikki kehitysmaat pystyisivät keräämään edes 15 prosenttia kansantuotteestaan veroina – tämä on kansainvälisesti yleisesti hyväksytty ”minimitaso” –, niiden vuotuiset tulot kasvaisivat vähintään 136 miljardilla eurolla. Summa on suurempi kuin vuosittaisen kehitysavun määrä ja riittäisi paikkaamaan vuosituhattavoitteiden rahoitusvajaa.⁴

Rohkaisevia esimerkkejä löytyy. Esimerkiksi Ruandas-
sa parannettiin kehitysyhteistyöhankkeella verohallinnon kapasiteettia ja itsenäisyyttä. Sen seurauksena kerättyjen verojen määrä nelinkertaistui vuosien 1998 ja 2006 välillä. Ugandassa verotulojen osuus bruttokansantuotteesta nousi 7,2 prosentista 12,6:een prosenttiin vajeassa vuosikymmenessä.⁵

Myös Sambia nosti verotulojaan merkittävästi, kun maa onnistui neuvottelemaan Norjan avustuksella uudelleen sopimuksiaan ulkomaisten kuparikaivosyritysten kanssa.⁶ Ikävampi esimerkki on Bangladesh. Maan verohallinto ei ole pystynyt palkkaamaan yhtään uutta verotarkastajaa yli 20 vuoteen. Esimerkiksi arvonlisäveroja ja tullimaksuja käsitteleviä virkamiehiä on alle puolet tarvittavasta määrästä.⁷

Bangladeshin tapaus ei ole ainoa laatuaan: monien kehitysmaiden veroviranomaisilla ei yksinkertaisesti ole riittäviä resursseja tai osaamista kerätä veroja tehokkaasti. Lainsäädännöstä ei aina löydy tarvittavia keinoja puuttua verojen maksamatta jättämiseen ja sakot voivat olla hyvin pieniä.⁸ Esimerkiksi monikansallisten yritysten kirjanpidon seuranta on haaste rikkaissakin maissa, mutta köyhissä maissa ongelmat kärjistyvät.

EPÄVIRALLISTA TALOUTTA YLI KOLMANNES BRUTTOKANSANTUOTTEESTA

Useimmissa kehitysmaissa on paljon epävirallista taloudellista toimintaa, joka ei näy tilastoissa ja jota verotetaan vähän tai ei lainkaan.

Tällaisen varjotalouden arvioidaan vastanneen 43 prosenttia Afrikan ja Latinalaisen Amerikan maiden virallisesta bruttokansantuotteesta vuosina 2002–2003. Aasiassa osuus oli vajaa kolmannes. OECD:n jäsenmaissa harmaan talouden suuruudeksi lasketaan noin 16 prosenttia bruttokansantuotteesta.⁹

Kansainvälisissä korruptio-vertailuissa ei huomioida pankkien, veroparatiisien ja erilaisten konsulttiyritysten tarjoamia ”korruptiopalveluita”, jotka osaltaan mahdollistavat ilmiön kehitysmaissa.

Luvut eivät ole täysin vertailukelpoisia, sillä kehitysmaissa epävirallinen talous pitää sisällään myös paljon ”normaalia” ja yleisesti hyväksyttyä toimintaa, joka ei päädy tilastoihin. Etenkin maaseudulla eletään monin paikoin edelleen pitkälti rahatalouden ulkopuolella. Teollisuusmaissa harmaaseen talouteen liittyy yleensä tietoinen velvollisuuksien laiminlyönti.

Epävirallisesta taloudesta aiheutuva verojen maksamatta jättäminen on joka tapauksessa selvästi yleisempää kehitysmaissa kuin rikkaissa valtioissa. Tämä ei kuitenkaan välttämättä johda huomattaviin verotulojen menetyksiin, sillä monet virallisten tilastojen ulkopuolelle jäävät ihmiset elävät köyhyysrajan alapuolella eikä verotettavaa tuloakaan siten juuri ole. Epävirallisen talouden virallistaminen on silti tärkeää, sillä se parantaa työntekijöiden laillisten oikeuksien toteutumista ja tuohedät sosiaalietuuksien piiriin.

KORRUPTIO VIE VEROTULOJA

Korruption haitalliset vaikutukset kehitykselle ja köyhyyden vähentämiselle ovat nousseet viimeisen viiden toista vuoden aikana laajaan keskusteluun. Keskustelua ovat vauhdittaneet monissa maissa esiin tulleet lahjuskandaalit.

Korruptio vääristää markkinoita ja kilpailua, tekee kansalaisista kyynisempiä, heikentää lainkuuliaisuutta ja lakien toimeenpanoa, vahingoittaa hallituksen luottamusta ja vähentää yksityisen sektorin luotettavuutta.

Korruptio myös ylläpitää niin sanottuja luhistuneita valtioita, jotka tarjoavat hedelmälliset olosuhteet terrorismin, rahanpesun ja muun globaalin rikollisuuden harjoittamiseen.

Korruption suitsiminen edellyttää kestävämpiä, avoimempia ja tilivelvollisempia instituutioita. Niiden tulisi pystyä säätelemään ja valvomaan keskeisiä taloudellisia, poliittisia ja oikeudellisia prosesseja ilman ulkopuolista painostusta. Ensimmäinen vastuu tästä on luonnollisesti valtioilla itsellään, mutta ulkomaisen tuen merkitys on tärkeä.

HUOMIO KORRUPTION TARJONTAPUOLEEN

Korruptiolla on sekä kysyntä- että tarjontapuoli, mutta kehitysmaiden korruptiosta puhuttaessa tarkastelu kuitenkin rajoitetaan usein vain lahjuksia vastaanottaviin hallitsijoihin ja virkamiehiin eli korruption kysyntäpuoleen. Tällöin sivuutetaan ulkomaisten pankkien, veroparatiisien, monikansallisten yritysten ja erilaisten kon-

TANSANIAN VEROMENETYKSET KULTAYRITYKSILTÄ SATOJA MILJOONIA EUROJA

SUOMEN PITKÄAIKAINEN KEHITYSYHTEISTYÖKUMPPANI TANSANIA ON MENETTÄNYT SATOJA MILJOONIA VEROEUROJA, Koska ulkomaiset kaivosyhtiöt ovat onnistuneet neuvottelemaan itselleen alhaiset yritysverot ja rojaltilmaksut²¹. Lisäksi kaivosyhtiöt minimoivat verotaaakkaansa kasvattamalla tappioitaan kirjanpito-temppujen avulla.²²

► **TANSANIA ON YKSI** Afrikan nopeimmin kasvavista kullantuottajista. Maan kultavarantojen arvioidaan olevan noin 45 miljoonaa unssia eli 1 260 tonnia (yksi unssi on noin 28 grammaa). Kullan lokakuun 2009 maailmanmarkkinahinnalla sen arvo on yli 31 miljardia euroa.²³ Afrikassa Tansaniaa enemmän kultaa tuottaa vain Etelä-Afrikka.

Tansaniasta löytyy runsaasti myös rubiineja, safiireja, timantteja ja smaragdeja. Kulta on kuitenkin tärkein: sen osuus maan kaivannaisviennistä on yli 90 prosenttia. Vuonna 2007 kultaa vietiin 580 miljoonan euron edestä.

Arvokkaat luonnonvarat eivät ole auttaneet Tansaniaa nousemaan köyhyydestä. YK listaa Tansanian 159. kehittyneimmäksi valtioksi 177 maan joukossa. Yli puolet väestöstä elää alle dollarilla päivässä, eliniänodote on 51 vuotta, HIV ja aids tappavat 140 000 ihmistä vuodessa ja miltei joka toinen kansalainen on aliravittu.

Verotussopimukset tehdään yleensä suljettujen ovien takana, ja niistä on vaikea saada tietoa. Kansalaisten kuuleminen on vähäistä eikä kaivostoiminnan yhteiskunnallisia vaikutuksia juuri käsitellä.

Maa- ja pankki kannusti Tansaniaa houkuttelemaan kaivossopimuksia laadittaessa yksityisiä sijoituksia ja ulkomaista pääomaa kaivossektorilleen. Keskeinen houkutin oli veroetuuksien tarjoaminen.²⁴ Hallituksen vuoden 1997 politiikka-ohjelma korostaa yksityisen sektorin vetovastuuta kaivostoiminnassa, mutta hallituksen asettaman sääntelyn alaisena.

Kaivannaissektorin valvonnasta

vastaava komissaari Peter Kafumu kertoo kaivosyhtiöiden kanssa neuvottelun olleen pelottava kokemus: ”Yritykset pitivät veitsen kahvasta ja meille jäi terävä pää.”

VEROVAPAATA KAIVOS-TOIMINTAA

Tansanian kuutta suurinta kultakaivostoa pyörittää kaksi ulkomaalaisyritystä, kanadalainen Barrick Gold ja eteläafrikkalainen AngloGold Ashanti (AGA), jonka suurin omistaja on brittiläinen Anglo American. Niiden esimerkki paljastaa, kuinka yritykset käytännössä kiertävät velvoitteitaan.

Aloittaessaan toimintansa Tansaniassa AGA ja Barrick saivat muiden monikansallisten kaivosfirmojen tavoin hallitukselta merkittäviä etuuksia.

Oman ilmoituksensa mukaan AGA maksoi veroja ja rojaltilmaksuja 77 miljoonaa euroa vuosina 2000–2006. Kyseisenä ajanjaksona se tuotti kolme miljoonaa unssia kultaa, jonka arvo oli yli miljardi euroa. Se maksoi siis veroja ja rojalteja vain reilut kuusi prosenttia vientinsä arvosta. Yhtiön voitot vuoden 2002 alusta vuoden 2007 puoleen väliin mennessä olivat 74 miljoonaa euroa.

AGA on Action Aid -järjestön mukaan ainoa kaivosyhtiö, joka oli vuoden 2008 loppuun mennessä maksanut lainkaan yhtiöveroa Tansaniassa.²⁵

Barrick ei paljasta, kuinka paljon rojalteja tai veroja se Tansaniaan maksaa. Yhtiöveroja se ei maksa lainkaan.²⁶ Yhtiön tilinpäätöksistä käy kuitenkin ilmi, että sen myyntivoitot vuosina 2004–2007 olivat 77 miljoonaa euroa.²⁷

Barrick ja AGA ovat välttyneet voitoista perittävältä yritysverolta, koska ne ovat ilmoittaneet tekevänsä tappiota. Vuosina 1998–2005 raportoitujen tappioiden kokonaismäärä oli noin 810 miljoonaa euroa. Tansanian parlamentti julkaisi tämän luvun selvityksessään vuonna 2007, mutta piti sitä epäilyttävänä. Epäilyn syynä oli se, että kaivosyhtiöt tekivät samaan aikaan suuria investointeja.

Riippumattoman tutkimuksen mukaan yritykset olivatkin tosiasiasa voitollisia, ja niiden olisi pitänyt maksaa veroja kymmeniä miljoonia euroja.²⁸

SATOJA MILJOONIA KATEISSA

Vuonna 2003 Tansanian hallitus palkkasi yhdysvaltalaisen Alex Stewart -tarkastusyhtiön (ASA) selvittämään, ilmoittivatko suuria kultakaivoksia operoivat yritykset todenmukaisia tietoja tuotannostaan ja taloustilanteestaan. Selvityksen valmistuttua hallitus julisti sen salaiseksi.

Tiedot vuodettiin kuitenkin Public Citizen -lehdelle. Lehden mukaan selvityksessä todetaan neljän kaivosyrityksen – niiden joukossa Barrick ja AGA – liioitelleen tappioitaan 445 miljoonalla eurolla vuosina 1999–2003. Menettelystä johtuvat veromenetykset olivat noin 117 miljoonaa.

Raportista myös kävi ilmi, että tuhansia asiakirjoja oli kateissa. Tämän vuoksi oli mahdotonta selvittää, olivatko yritykset maksaneet ne 22 miljoonan euron suuruiset rojaltilit, jotka niiden olisi ilmoittamiensa tuotantotietojen mukaan kuulunut maksaa.

Yhteensä Tansanian hallitus menetti vuosina 2000–2007 reilut 425 miljoonaa dollaria kaivosyhtiöiden

sulttien tarjoamat ”korruptiopalvelut”.¹¹

Laittoman rahan siirtäminen ”laillisen” talousjärjestelmän piiriin olisi huomattavasti vaikeampaa ilman tällaisia instituutioita. Modernin maailman historia tuntee tuskin yhtään hirmuhallitsijaa, jolla ei olisi ollut salaista tiliä veroparatiisissa.

Korruption tehokas kitkeminen edellyttää puuttumista ilmiön molempiin puoliin. Korruption tarjontapuolen merkitys on tunnustettu laajemmin vasta viime vuosina. Sen yhteydet veroparatiisitalouteen ja laittomaan pääomapakoon ovat kiistattomat.¹²

Korruption kysyntäpuoleen keskittyminen on näky-

SIMON MAINA / AFP / LEHTIKUVA

Tansanialainen kaivostyöläinen nousee tulvien valtaamasta kaivoskuilusta lähellä Arushan kaupunkia sijaitsevassa kaivoksessa maaliskuussa 2008.

alhaisten rojaltimeksujen ja olemattomien verosuoritusten vuoksi.²⁹

Rutiköyhälle maalle kyse on valtavasta summasta. Itse asiassa se on puolitoista kertaa suurempi kuin Tansanian terveyssektorin koko vuosibudjetti. Summalla olisi pystynyt esimerkiksi kustantamaan peruskoulutuksen, -terveydenhuollon ja -infrastruktuurin sekä puhdasta vettä 8,3 miljoonalle tansanialaiselle – tai vaihtoehtoisesti rakentamaan yli 66 000 toiseen asteen koulun luokkahuonetta.³⁰

Mikäli yritykset maksaisivat veronsa asianmukaisesti eivätkä vääristelisi tuloksiaan, yksistään kullasta tulisi valtion kassaan suurempi summa kuin ulkomailta kehitysapuna.³¹

MUUTOS ETENEE HITAASTI

Ei siis liene yllätys, että painetta muutokseen on. Virkaanastujaispu-

heessaan vuonna 2005 Tansanian uusi presidentti Jakaya Kikwete lupasi käydä läpi kaikki sopimukset kaivosyritysten kanssa varmistaakseen, että luonnonrikkaudet hyödyttäisivät myös kansalaisia.

Marraskuussa 2007 Kikwete perusti komitean tutkimaan tilannetta. Komitea suositti kesällä 2008 tiukennuksia verotukseen ja lakeihin sekä monien sopimusten uudelleenneuvottelua kaivosyhtiöiden kanssa. Muutoksia ei kuitenkaan ole toteutettu.

Parlamentti aloitti kaivoslain-säädännön käsittelyn marraskuussa 2009. Uudistusten läpimenoa vaikeuttaa kaivosinvestointien vaikea rahoitustilanne.³² Kullan maailmanmarkkinahinnan noususta huolimatta yrityksillä on edelleen hyvät neuvotteluasemat.

Tansanian kaivosyritykset ovat suuria monikansallisia yhtiöitä, jotka

toimivat useassa maassa ja hyödyn-tävät kansainvälisen talousjärjestelmän säätelyn aukkokohtia. Siten vastuu niiden toiminnasta Tansanian kaltaisissa kehitysmaissa ei kuulu yksistään kehitysmaiden hallituksille ja kansalaisille.

Yksi tehokas keino puuttua kaivosyritysten ja muiden vastaavia käytäntöjä hyödyntävien monikansallisten yhtiöiden verojenvälttelyyn olisi maakohtaisen raportointivelvollisuuden käyttöönotto (sivu 15). Kun yritysten olisi ilmoitettava tulonsa ja menonsa tarkasti jokaisesta maasta, jossa ne toimivat, rahaerien siirtely verojenvälttelytarkoituksessa tytäryhtiöistä toiseen kävisi vaikeammaksi. Toistaiseksi riittää, että tuloksista kerrotaan koko konsernin tasolla. Verokilpailusta aiheutuvaan verojen menetykseen tällä tavoin ei tietysti voi vaikuttaa. ◀

nyt muun muassa Suomessa laajalti uutisoiduissa Transparency International -järjestön korruptiomittareissa. Muun muassa kehitysmaiden hallituksilta tullut kritiikki aletaan pikkuhiljaa ottaa huomioon: järjestö julkaisi vuonna 2009 ensimmäistä kertaa yksityissektorin roolia käsittelevän ”Corruption and the Private Sector” -raportin.

VEROKILPAILU NAKERTAVAA VEROPOHJAA

Myös valtioiden välinen kilpailu yritysten investoinneista on heikentänyt kehitysmaiden mahdollisuuksia kerätä veroja viime vuosikymmeninä. Monet kehitysmaat ovat perustaneet alueilleen alhaisen verotuksen vapaa- tuotantoalueita tai räätälöineet nopealiikkeisille yrityk-

sille muita kannustimia.¹³

Yrityksiä houkutellaan myös tukiaisiin, tavallista löysemmällä sääntelyllä (esimerkiksi yrityksen taloudenpidon ja rahoitustilanteen suhteen), vapauttamalla ne lähdeverosta tai tarjoamalla verohelpotuksia investointihankkeen toteuttamiseen osallistuville vierastyöläisille.

Aggressiivisesta verokilpailusta on tullut monelle köyhälle tai keskituloiselle maalle arkipäivää. Kilpailuun maita ovat kannustaneet usein Maailmanpankki ja Kansainvälinen valuuttarahasto IMF, jotka ovat pitäneet ulkomaisten sijoitusten haalimista verokilpailun avulla toimivana kehitysstrategiana.¹⁴ Toisaalta painetta tulee myös monikansallisilta yrityksiltä, jotka kilpailuttavat valtioita toisiaan vastaan.

VEROKILPAILU EI AINA KASVATA INVESTOINTEJA

Todellisuudessa verokilpailu ei aina kasvata ulkomaisia investointeja, mutta sen kielteiset vaikutukset ovat kiistattomat. Esimerkiksi Intia menetti yrityksille myöntämiensä veroetuuksien vuoksi yli 11 prosenttia koko veropotistaan vuosina 2008 ja 2009. Sambialta puolestaan jäi saamatta 50 miljardia euroa vuosina 2004–2006 kaivosteollisuuden rojalTIMaksujen alennuksen vuoksi.¹⁵

Matalan tulotason afrikkalaisvaltiot laskivat yritysveroan keskimäärin 11 prosenttiyksikköä vuosien 1980 ja 2005 välillä.¹⁶ Rikkaat valtiot ovat viimeisen kymmenen vuoden aikana keventäneet yritysverotustaan köyhiäkin enemmän.¹⁷ Teollisuusmailla on kuitenkin paremmat edellytykset varmistaa, että lainmukaiset verot tulevat maksetuiksi. Kehitysmaiden keinot sopeutua verokilpailun paineisiin ja puuttua veronkiertoon ovat huomattavasti rajoitetummat.

Niinpä kehitysmaiden yritysverotulot ovat keskimäärin alhaisempia kuin rikkaissa maissa. Palkkoja ja kulutusta on verotettava enemmän, jotta välttämättömät tulot saadaan kerätyksi. Työn verotuksen kiristäminen hidastaa uusien työpaikkojen syntyä. Kulutusverot puolestaan nostavat esimerkiksi ruokatarvikkeiden hintoja, mikä vaikeuttaa köyhimpien asemaa.

Verokilpailua on perusteltu sillä, että houkuttelemalla yrityksiä alhaisella verotuksella voidaan rakentaa pohjaa myös pitkäjänteisemmälle teollistumiselle. Monet maat tarjoavat jopa 10 vuoden verovapautta vastineeksi investoinneista. Lisäksi on uskottu, että vapaatuotantoalueiden tehtaat auttavat siirtämään tietotaitoa ja teknologiaa paikallisille työntekijöille. Tästä ei kuitenkaan ole näyttöä.

Pidemmällä aikavälillä verokilpailu voi johtaa alkupe- räisen tavoitteensa vastaisesti köyhyyden ja epätasa- arvon lisääntymiseen sekä talouskasvun hidastumiseen. Kestävän taloudellisen kilpailukyvyen turvaaminen edellyttää tuotannon kehittämistä. Verohoukuttimien hyödyt voivat jäädä lyhytaikaisiksi, jos naapurivaltio tekee yrityksille paremman tarjouksen. Lopulta verotulot pienenevät joka maassa. Kaivoksia tai muita investointeja saatetaan usein myydä omistajalta toiselle, mutta uusia sijoituksia ei välttämättä tule.

Sijoituspäätöksiä tehdessään monikansalliset yritykset arvostavat laadukasta infrastruktuuria, korkeasti koulutettua työvoimaa ja dynaamisia kotimaisia markkinoita huomattavasti veroetuuksia enemmän.¹⁸ Tästä huolimatta ne pyytävät – ja vahvan neuvotteluasemansa ansiosta myös saavat – erivapauksia.

Lopputulokset ei ole yllätys. Verojen maksamatta jättämisellä on vakavia seurauksia rikkaissakin maissa, mutta kielteinen vaikutus on huomattavasti suurempi köyhissä maissa, joissa kehityksen lähtötaso on vaatimattomampi.

TULLEJA LASKETAAN LIIAN NOPEASTI

Tilannetta kärjistävät myös kehitysmaille epäedulliset kaupan säännöt. Kehitysmaat ovat perinteisesti saaneet suuren osan tuloistaan tullimaksuista, joiden kerääminen on ollut mahdollista myös maissa, joissa epävirallisen talouden osuus on suuri. Joissain valtioissa tullimaksuilla on kerätty 30 tai jopa 50 prosenttia koko veropotista.¹⁹

Viimeisten kahden vuosikymmenen aikana Maailmanpankki, IMF, Maailman kauppajärjestö WTO ja teollisuusmaat ovat ajaneet rajuja tuontitullien alennuksia osana yleistä kaupan vapauttamista. Vauraat valtiot, joille ulkomaankaupan verotuksella on vain pieni merkitys, ovat pystyneet hankkimaan korvaavia tuloja toisista lähteistä kuten arvonlisäveron kaltaisista kulutusveroista. Esimerkiksi Yhdysvaltain verotuloista tuontitullit vastaavat vain noin yhtä prosenttia.²⁰

Ongelma ei ole niinkään tuontitariffeista luopuminen kuin tapa, jolla se on tehty. Pitkällä tähtäimellä minkään valtion talous ei voi perustua tullimaksuihin. Siirtymän pitäisi kuitenkin tapahtua joustavasti sitä mukaa, kun talous ja verojärjestelmä kehittyvät. Monet köyhät maat on käytännössä pakotettu toteuttamaan uudistuksia liian nopeassa tahdissa eikä tullimaksuja ole kyetty korvaamaan muilla valtion tuloilla. ◀

Verokilpailusta on tullut monelle köyhälle ja keskituloiselle maalle arkipäivää. Kilpailuun maita ovat kannustaneet Maailmanpankki, IMF sekä monikansalliset yritykset, jotka kilpailuttavat valtioita toisiaan vastaan.

VIITTEET

LUKU 1: PÄÄOMAPAON MITTAKAAVA JA SEURAUKSET KEHITYSMAILLE

- 1 Christensen, John ja Nicholas Shaxson (2008)
- 2 Kar, Dev ja Devon Cartwright-Smith (2009)
- 3 OECD (2009a)
- 4 Ndikumana, Leonce ja James K. Boyce (2008); Kar, Dev ja Devon Cartwright-Smith (2009)
- 5 Baker, Raymond (2008). Katso myös Bakerin haastattelu, joka on julkaistu 3.2.2009 Kepan verkkosivuilla osoitteessa <http://www.kepa.fi/uutiset/6895/> (syyskuu 2009).
- 6 Xioa, G. (2004). Lainattu teoksessa Murphy, Richard et al (2007).
- 7 Baker, Raymond ja Eva Joly (2008)
- 8 Kar, Dev ja Devon Cartwright-Smith (2009)
- 9 Christian Aid (2008). Tax Justice Network (2009c).
- 10 Action Aid (2009)
- 11 General Accounting Office (2008)
- 12 Bloomberg (2009)
- 13 Van Dijk, Michiel ja Francis Weyzig (2007)
- 14 Action Aid (2009)
- 15 Christensen, John ja Mark Hampton (2007)
- 16 Norjan hallitus (2009)
- 17 Emt. Katso myös Christensen, John (2009).
- 18 Martens, Jens (2008)
- 19 Baker, Raymond (2008)
- 20 Brautigam, Deborah et al (2008)
- 21 Ks. esim. Ross, Michael L. (2004).
- 22 YK:n vuosituhatkampanjan suomenkieliset sivut löytyvät osoitteesta www.vuosituhatkampanja.fi (elokuu 2009).
- 23 Kepa (2009a)
- 24 Bulir, Ales ja A. Javier Hamann (2006)

LUKU 2: SUURYRITYKSET OVAT PÄÄOMAPAON PÄÄLÄHDE

- 1 Sobeet et al (2009)
- 2 Action Aid (2009)
- 3 Kapoor, Sony (2006)
- 4 Action Aid (2009)
- 5 Greenpeace (2008)
- 6 McIntyre, Robert S. (2005)
- 7 Eurodad et al (2008)
- 8 Christian Aid (2008)
- 9 Christian Aid (2009)

LUKU 3: PÄÄOMAPAKO VOIDAAN PYSÄYTTÄÄ

- 1 Lisätietoa osoitteessa www.financialtaskforce.org (elokuu 2009).
- 2 Ks. esim. www.taxjustice.net ja www.publishwhatyoupay.org (elokuu 2009).
- 3 Tax Justice Network (2008a)
- 4 Christensen, John (2008)
- 5 Global Reporting Initiative (2006)
- 6 Euroopan unioni (2008)
- 7 The Observer (2008)
- 8 Tax Justice Network (2008b)
- 9 OECD (2000)
- 10 Kar, Dev ja Devon Cartwright-Smith (2009)
- 11 Lisätietoa aiheesta löytyy OECD:n kotisivulta osoitteesta www.oecd.org/ctp/eoi (syyskuu 2009).
- 12 OECD (2009b)
- 13 Financial Times (2009)
- 14 Caribarena (2009)
- 15 OECD (2009c)
- 16 Tax Justice Network (2009b)
- 17 Katso OECD (1998)

- 18 Lisätietoa OECD:n haitallisten verokäytäntöjen vastaisesta työstä löytyy osoitteesta www.oecd.org/topic/o,3373,en_2649_33745_1_1_1_37427,00.html (elokuu 2009).
- 19 Sharman, Jason (2006)
- 20 Murphy, Richard et al (2007)
- 21 Euroopan unioni (2008)
- 22 Yhdistyneet kansakunnat (2008)
- 23 Eurodad et al (2008)
- 24 Katso esim. The Economist (2009).
- 25 Kepa (2009b)
- 26 Katso esim. The Economist (2009) ja Roberts, Danny (2009)
- 27 Kattava yleiskatsaus teknisestä avusta löytyy International Tax Dialoguen (ITD) kotisivuilta osoitteessa www.itdweb.org. ITD on kansainvälisten järjestöjen ja rahoitusinstituutioiden yhteiselin, jonka tarkoitus on edistää keskustelua verokysymyksistä.
- 28 Eurodad (2009b)
- 29 Fried, Stephanie (2009); Vöcking, Knud (2008)
- 30 Development Today (2009a)
- 31 Development Today (2009b)
- 32 Daneshkhu, Scheherazade (2009)
- 33 Euroopan unioni (1997)
- 34 Euroopan unioni (2004)
- 35 Euroopan unioni (2008). Katso myös Eurodad (2008).
- 36 Tax Justice Network (2009a)
- 37 Ruiz, Marta (2009)
- 38 Euroopan investointipankki (2009)
- 39 Eurodad (2009a)
- 40 Emt.

LUKU 4: KESTÄVÄN VEROTUKSEN PAIKALLISET HAASTEET

- 1 Cobham, Alex (2005). Baunsgaard, Thomas ja Michael Keen (2005).
- 2 OECD (2007)
- 3 Cobham, Alex (2005)
- 4 Emt.
- 5 Action Aid (2009)
- 6 Tembo, Benedict (2008)
- 7 Action Aid (2009)
- 8 Murphy, Richard et al (2007)
- 9 Schneider, Friedrich (2006)
- 10 Heimann, Fritz ja Benjamin W. Heinemann (2007)
- 11 Murphy, Richard et al (2007)
- 12 Christensen, John (2007)
- 13 Katso Tax Justice Networkin kotisivujen osio "Tax competition" osoitteessa www.taxjustice.net/cms/front_content.php?idcat=102 (elokuu 2009).
- 14 Eurodad (2009b)
- 15 Action Aid (2009); verokilpailun kyseenalaisista seurauksista katso myös Murphy, Richard et al (2007).
- 16 Action Aid (2009)
- 17 Murphy, Richard et al (2007), liite 2
- 18 Murphy, Richard et al (2007)
- 19 Emt.
- 20 Progressive Policy Institute (2009)
- 21 Ellei toisin mainittu, tämän luvun tiedot perustuvat Christian Aidin selvitykseen Death and taxes: the true toll of tax dodging (2008).
- 22 Curtis, Mark ja Tundu Lissu (2008)
- 23 Tässä on sovellettu lokakuun 2009 alussa voimassa ollutta kullann hintaa, joka oli noin 693 euroa unssilta.
- 24 Action Aid et al (2009)
- 25 Emt.
- 26 Emt.
- 27 Curtis, Mark ja Tundu Lissu (2008)
- 28 Emt.
- 29 Laskelman pohjana on tilanne, jossa kaivosyrityksiltä olisi peritty 7,5 prosentin rojaltimaksua, ne olisivat maksaneet yritysveroa, ilmoittaneet tuloksensa totuudenmukaisesti ja maksaneet ympäristön tilan kohentamisesta. Christian Aid 2008, sivu 13.

30 Curtis, Mark ja Tundu Lissu (2008)

31 Christian Aid (2008)

32 Action Aid et al (2009) ja Kepan Tansanian-toimisto

LÄHDELUETTELO

- Action Aid (2009). Accounting for poverty: How international tax rules keep people poor. Ladattavissa osoitteessa www.actionaid.org.uk/doc_lib/accounting_for_poverty.pdf (sivustolla vierailtu lokakuussa 2009).
- Action Aid et al (2009). Breaking the Curse: How Transparent Taxation and Fair Taxes Can Turn Africa's Mineral Wealth into Development. Ladattavissa osoitteessa www.actionaid.org/main.aspx?PageID=1319 (elokuu 2009).
- Baker, Raymond (2008). The Ugliest Chapter in Global Economic Affairs Since Slavery. Global Financial Integrity. Luettavissa osoitteessa www.gfip.org/index.php?option=com_content&task=view&id=109&Itemid=74 (elokuu 2009).
- Baker, Raymond ja Eva Joly (2008). The issue of illicit financial flows. Commentaire, Hiver 2008–2009, volume 31, numéro 124. Ladattavissa osoitteessa www.gfip.org/storage/gfip/rwb_ej_winter_2008_commentaire_piece.pdf (elokuu 2009).
- Baunsgaard, Thomas ja Michael Keen (2005). Tax Revenue and (or?) Trade Liberalization. IMF Working Paper WP/05/112. Ladattavissa osoitteessa www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp05112.pdf (syyskuu 2009).
- Bloomberg (2009). Coca-Cola, Oracle, Intel Use Cayman Islands to Avoid U.S. Taxes. Julkaistu 5.5.2009 osoitteessa www.carmodylegal.com/Tax_Whistleblower_&_Rewards/Overview_files/Ugland%20House-Obama%20Article.pdf (lokakuu 2009).
- Brautigam, Deborah et al (toim.) (2008). Taxation and State Building in Developing Countries: Capacity and Consent. Cambridge University Press.
- Bulir, Ales ja A. Javier Hamann (2006). Volatility of Development Aid: From the Frying Pan into the Fire? IMF Working Paper WP/06/65. Ladattavissa osoitteessa www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp0665.pdf (huhtikuu 2008).
- Caribarena (2009). St Kitts and Nevis Signs Taxation Agreement with Monaco. Julkaistu 23.9.2009 osoitteessa www.caribarena.com/caribbean/st-kitts-a-nevis/st-kitts-and-nevis-signs-taxation-agreement-with-monaco.html (lokakuu 2009).
- Christensen, John (2007). Mirror, mirror on the wall, who's the most corrupt of them all? Tax Justice Network. Ladattavissa osoitteessa www.taxjustice.net/cms/upload/pdf/0701_Mirror_Mirror_corruption.pdf (lokakuu 2009).
- Christensen, John (2008). Hidden Risks, Distorted Capital Markets, Corruption and Criminality: Welcome to the World of Tax Havens. Systemic Issues – Promoting Transparency, 28.4.2008.
- Christensen, John (2009). The weakest link. Tax Justice Network. Julkaistu 11.2.2009 osoitteessa taxjustice.blogspot.com/2009/02/weakest-link.html (syyskuu 2009).
- Christensen, John ja Mark Hampton (2007). Competing Industries in Islands: A New Tourism Approach. Annuals of Tourism Research, vol 34, no 4, s. 998–1020. Ladattavissa osoitteessa www.taxjustice.net/cms/upload/pdf/Tourism_07_Christensen_Hampton.pdf (marraskuu 2009).
- Christensen, John ja Nicholas Shaxson (2008). Waking up to the true story of tax. Social Watch 2008. Ladattavissa osoitteessa www.socialwatch.org (elokuu 2009).
- Christian Aid (2008). Death and taxes: the true toll of tax dodging. Ladattavissa osoitteessa www.christianaid.org.uk/images/deathandtaxes.pdf (elokuu 2009).
- Christian Aid (2009). Robbing the poor to keep the rich tax-free. Ladattavissa osoitteessa www.christianaid.org.uk/Images/false-profits.pdf (elokuu 2009).
- Cobham, Alex (2005). Tax evasion, tax avoidance and development finance. QEH working paper series, September 2005. Ladattavissa osoitteessa www3.qeh.ox.ac.uk/pdf/qehwp/qehwps129.pdf (lokakuu 2008).
- Curtis, Mark ja Tundu Lissu (2008). A Golden Opportunity? How Tanzania is Failing to Benefit from Gold Mining. Christian Council of Tanzania, National Council of Muslims in Tanzania, and Tanzanian Episcopal Conference. Ladattavissa osoitteessa www.lead.or.tz/publications/golden.opportunity/a.golden.opportunity.pdf (elokuu 2009).
- Daneshkhu, Scheherazade (2009). French banks to leave tax havens. Financial Times, 2.10.2009. Luettavissa osoitteessa www.ft.com/cms/s/0/fb4f6722-aeb0-11de-96d7-00144feabdco.html?ncklick_check=1 (lokakuu 2009).
- Development Today (2009a). Sweden imposes ban on use of tax havens for channelling aid. Numero 9–10/2009.
- Development Today (2009b). Fighting tax havens and poverty. Numero 11/2009.
- The Economist (2009). New Fund, old fundamentals. Julkaistu 30.4.2009 osoitteessa www.economist.com/businessfinance/displaystory.cfm?story_id=13576264 (elokuu 2009).
- Eurodad (2008). The European Parliament urges the EU to address odious debts and capital flight in Doha. Julkaistu 26.8.2008 osoitteessa www.eurodad.org/debt/article.aspx?id=2190&item=2930 (elokuu 2009).
- Eurodad et al (2008). Addressing development's black hole: Regulating capital flight. Ladattavissa osoitteessa www.eurodad.org/uploadedFiles/Whats_New/Reports/Capital_flight_report.pdf (syyskuu 2008).
- Eurodad (2009a). European Investment Bank updates tax evasion policies in response to NGO pressure. Julkaistu 27.8.2009 osoitteessa www.eurodad.org/whatsnew/reports.aspx?id=3797 (syyskuu 2009).
- Eurodad (2009b). From London to Pittsburgh: Assessing G20 Action for developing countries. Ladattavissa osoitteessa www.eurodad.org/uploadedFiles/Whats_New/News/Assessing_G20_Development_Pledges_Eurodad_Sept09.pdf (lokakuu 2009).
- Euroopan investointipankki (2009). EIB publishes interim revised policy on Offshore Financial Centres. Julkaistu 25.8.2009 osoitteessa www.eib.org/about/news/eib-publishes-interim-revised-policy-on-offshore-financial-centres.htm (elokuu 2009).
- Euroopan unioni (1997). Neuvoston ja neuvostoon kokoontuneiden jäsenvaltioiden hallitusten edustajien päätöslauselma yritysverotukseen sovellettavista menettelysäännöistä. Luettavissa osoitteessa www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/fi/ecofin/12671F17.doc.htm (elokuu 2009).
- Euroopan unioni (2004). Komission tiedonanto neuvostolle ja Euroopan parlamentille yritys- ja rahoitustoiminnan väärinkäytösten estämisestä ja torjumisesta. Luettavissa osoitteessa eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004DC0611:FI:HTML (elokuu 2009).
- Euroopan unioni (2008). Euroopan parlamentin päätöslauselma 23. syyskuuta 2008 vuonna 2002 pidetyn Monterreyn kehitysrahoituskokouksen seurannasta. Luettavissa osoitteessa www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0420+O+DOC+XML+Vo//FI (elokuu 2009).
- Financial Times (2009). Accord Puts Suspected Tax Evaders in Spotlight. Julkaistu 29.10.2009.
- Fried, Stephanie (2009). Hidden Impacts? The Asian Development Bank's Clean Energy Private Equity Funds” julkaisussa Bey, Ulrike ja Kahtrina Trapp (2009). Focus Asien: Current Trends of the Asian Development Bank. Asienhaus.
- General Accounting Office (2008). Cayman Islands: Business and Tax Advantages Attract U.S. Persons and Enforcement Challenges Exist. Ladattavissa osoitteessa www.gao.gov/highlights/do8778high.pdf (marraskuu 2009).
- Global Reporting Initiative (2006). GRI Guidelines, Economic Indicator Protocol, EC1, versio 3.0, sivu 5. Ladattavissa osoitteesta www.globalreporting.org/NR/rdonlyres/A4C5FA04-3BD3-4A02-Bo83-6B3Bo0DEAF61/o/G3_IP_Economic.pdf (elokuu 2009).
- Greenpeace (2008). Conning the Congo. Ladattavissa osoitteessa www.greenpeace.org/raw/content/international/press/reports/conning-the-congo.pdf (elokuu 2009).

- Heimann, Fritz ja Benjamin W. Heinemann (2007). Arrested development: the fight against international corporate bribery. The National Interest, Nov/Dec 2007. Ladattavissa osoitteessa findarticles.com/p/articles/mi_m2751/is_g2/ai_n27460978 (syyskuu 2008).
- Kapoor, Sony (2006). Exposing the myth and plugging the leaks. Teoksessa Impossible architecture. Social Watch report 2006. Ladattavissa Social Watchin kotisivuilla osoitteessa www.socialwatch.org (elokuu 2009).
- Kepa (2009a). Talouskriisin globaalit ratkaisut: mitä Suomen tulee tehdä? Ladattavissa osoitteessa www.kepa.fi/palvelut/julkaisut/ajankohtaiskatsaukset/pdf/talouskriisin_gloaalit_ratkaisut_paivitetty.pdf (marraskuu 2009).
- Kepa (2009b). G20 luisti lupauksistaan kehitysmaille. Ladattavissa osoitteessa www.kepa.fi/palvelut/julkaisut/ajankohtaiskatsaukset/pdf/g20_luisti_lupauksistaan_kehitysmaille.pdf (lokakuu 2009).
- Kar, Dev ja Devon Cartwright-Smith (2009). Illicit Financial Flows from Developing Countries 2002–2006. Global Financial Integrity. Ladattavissa osoitteessa www.gfip.org/storage/gfip/documents/executive_-_final_version_05-14-09.pdf (elokuu 2009).
- Martens, Jens (2008). The Precarious State of Public Finance: Tax evasion, capital flight and the misuse of public money in developing countries – and what can be done about it. GPF Europe, tammikuu 2008. Ladattavissa osoitteessa www.taxjustice.net/cms/upload/pdf/martens_precarious_finance_2007.pdf (huhtikuu 2008).
- Mathiason, Nick (2007). Welcome to London, the onshore tax haven. The Observer, 8.7.2007. Luettavissa osoitteessa www.guardian.co.uk/money/2007/jul/08/tax.business1 (syyskuu 2009).
- McIntyre, Robert S. (2005). Tax Cheats and their Enablers. Economic Policy Institute Tax Enforcement Forum, 12.4.2005.
- Murphy, Richard et al (2007). Closing the Floodgates: Collecting tax to pay for development. Tax Justice Network. Ladattavissa osoitteessa www.ubuntu.upc.edu/docs/doha/ClosingtheFloodgates.pdf (syyskuu 2009).
- Ndikumana, Leonce ja James K. Boyce (2008). Capital flight from sub-Saharan Africa. Tax Justice Focus, vol. 4, no. 1. Ladattavissa osoitteessa www.taxjustice.net/cms/front_content.php?idcat=75 (elokuu 2009).
- Norjan hallitus (2009). Tax havens and development: Status, analyses and measures. Report from the Government Commission on Capital Flight from Poor Countries. Ladattavissa osoitteessa www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/Utvikling/tax_report.pdf (syyskuu 2009).
- The Observer (2008). Mining and oil face world tax exposure. Julkaistu 21.9.2008 osoitteessa www.guardian.co.uk/business/2008/sep/21/mining.taxation (syyskuu 2009).
- OECD (1998). Harmful Tax Competition: An emerging global issue. Luettavissa osoitteessa www.oecd.org/dataoecd/33/0/1904176.pdf (marraskuu 2009).
- OECD (2000). Towards Global Tax Co-Operation: Progress in Identifying and Eliminating Harmful Tax Practices. Luettavissa osoitteessa www.oecd.org/document/43/0,3343,en_2649_33745_36153067_1_1_1_1,00.html (marraskuu 2009).
- OECD (2007). Revenue statistics 1965–2006. October 2007, table A, s. 19.
- OECD (2009a). Development aid at its highest level ever in 2008. Julkaistu 30.3.2009 osoitteessa www.oecd.org/document/35/0,3343,en_2649_34487_42458595_1_1_1_1,00.html (elokuu 2009).
- OECD (2009b). A progress report on the jurisdictions surveyed by the OECD Global Forum in implementing the internationally agreed tax standard. Julkaistu 3.9.2009. Ladattavissa osoitteessa www.oecd.org/dataoecd/50/0/43606256.pdf (syyskuu 2009).
- OECD (2009c). Tax Information Exchange Agreements. Luettavissa osoitteessa www.oecd.org/document/7/0,3343,en_2649_33767_38312839_1_1_1_1,00.html (lokakuu 2009).
- Progressive Policy Institute (2009). Tariffs Are One Percent of American Tax Revenue, But Once Were Half. Julkaistu 4.3.2009 osoitteessa www.ppionline.org/ppi_ci.cfm?nlgArealD=108&subsecID=900003&contentID=254924 (syyskuu 2009).
- Purje, Henri (2009). Tutkija: Laiton pääomapako on kehityksen pahin este. Raymond Bakerin haastattelu, julkaistu 3.2.2009 Kepan verkkosivuilla osoitteessa www.kepa.fi/uutiset/6895/ (syyskuu 2009).
- Roberts, Danny (2009). The IMF reform: old wine in new wineskin. The Jamaica Observer, 19.7.2009. Julkaistu osoitteessa www.jamaicaobserver.com/columns/html/20090718t1900000500_155709_obs_the_imf_reform_aged_wine_in_new_wineskin.asp (heinäkuu 2009).
- Ross, Michael L. (2004). Does taxation lead to representation? British Journal of Political Science, vol. 34.
- Ruiz, Marta (2009). Flying in the face of development. How European Investment Bank loans enable tax havens. Counter Balance. Ladattavissa osoitteessa www.counterbalance-eib.org/component/option,com_datogallery/Itemid,98/func,detail/id,119/ (syyskuu 2009).
- Schneider, Friedrich (2006). Shadow Economies And Corruption All Over The World: What Do We Really Know? IZA Discussion Paper No. 2315, September 2006. Ladattavissa osoitteessa ftp.iza.org/dp2315.pdf (syyskuu 2008).
- Sharman, Jason (2006). Havens in a Storm: The Struggle for Global Tax Regulation. Cornell University Press.
- Singh, Kavaljit (2006). Why Investment Matters? The Corner House. Ladattavissa osoitteessa <http://www.thecornerhouse.org.uk/pdf/document/Investment.pdf>
- Sobeet et al (2009). Ranking of Brazilian multinationals finds internationalization steadily increasing. Julkaistu 29.10.2009 osoitteessa www.vcc.columbia.edu/projects/documents/Brazil-Report-Final.pdf (marraskuu 2009).
- SOMO (Centre for Research on Multinational Corporations) (2008). Taxation and Financing for Development. Ladattavissa osoitteessa http://somo.nl/publications-en/Publication_2955/ (marraskuu 2009).
- Tax Justice Network (2007). Tax Havens by Region. Ladattavissa osoitteessa www.taxjustice.net/cms/upload/pdf/mapamundi.pdf (lokakuu 2009)
- Tax Justice Network (2008a). Country by Country Reporting will make global markets more transparent. Julkaistu 30.6.2008 osoitteessa taxjustice.blogspot.com/2008/06/press-release-country-by-country.html (elokuu 2009).
- Tax Justice Network (2008b). Country-by-country reporting: How to Make Multinational Companies More Transparent. Ladattavissa osoitteessa www.taxjustice.net/cms/upload/pdf/Country-by-country_reporting_-_o80322.pdf (lokakuu 2009).
- Tax Justice Network (2009a). The City of London Corporation: the state within a state. Julkaistu 7.2.2009 osoitteessa taxjustice.blogspot.com/2009/02/corporation-of-london-state-within.html (syyskuu 2009).
- Tax Justice Network (2009b). Tax Justice Briefing: Tax Information Exchange Agreements. Ladattavissa osoitteessa www.taxjustice.net/cms/upload/pdf/Tax_Information_Exchange_Arrangements.pdf (lokakuu 2009).
- Tax Justice Network (2009c). "Unfinished Business": The G-20's Statement on Tax Havens and Illicit Financial Flows. Julkaistu 27.9.2009 osoitteessa taxjustice.blogspot.com/ (lokakuu 2009).
- Tembo, Benedict (2008). Zambia-Norway forge project links. Blade blog on development and assistance. Bistandsaktuelt. Julkaistu 27.6.2008 osoitteessa <http://bistandsaktuelt.typepad.com/blade/2008/06/by-benedict-tembo----lusaka-norway-has-added-a-new-dimension-to-its-development-cooperation-with-zambia-by-helping-the-so.html> (marraskuu 2009).
- Van Dijk, Michiel ja Francis Weyzig (2007). Tax haven and development partner; Incoherence in Dutch government policies? SOMO. Ladattavissa osoitteessa somo.nl/publications-nl/Publication_2088-nl/?searchterm=tax (lokakuu 2008).
- Vöcking, Knud (2008). Julkaisematon taustamuistio Aasian kehityspankin pääomarahastosijoituksista.
- Yhdistyneet kansakunnat (2008). Doha Declaration on Financing for Development. Ladattavissa osoitteessa www.un.org/esa/ffd/doha/ (elokuu 2009).
- Xiao, G. (2004). People's Republic of China's Round-Tripping FDI: Scale, Causes and Implications.

ore Companies
friendly jurisdictions -
profit, less tax -
offshore.co.uk
4444
ore

KEHITYSYHTEISTYÖN
PALVELUKESKUS

Töölöntorinkatu 2 A
00260 Helsinki
Puh. 09 584 233
info@kepa.fi
www.kepa.fi